

İran'ın Caydırıcılığının Çöküşü ve Yeniden Tesis Arayışı: 12 Gün Savaşı Sonrası Olası Senaryolar

Hüseyin Faruk ŞİMŞEK

ARALIK 2025

KÜME | RAPOR

İran'ın Caydırıcılığının Çöküşü ve Yeniden Tesis Arayışı: **12 Gün Savaşı Sonrası Olası Senaryolar**

Hüseyin Faruk ŞİMŞEK

ARALIK 2025
KÜME | RAPOR

Bu raporu aşağıdaki şekilde alıntalayabilirsiniz:

şimşek, Hüseyin Faruk. *İran'ın Caydırıcılığının Çöküşü ve Yeniden Tesis Arayışı: 12 Gün Savaşı Sonrası Olası Senaryolar*. Kültür Medeniyet Vakfı, 22 Aralık 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17992896>.

Hüseyin Faruk şİMŞEK

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda almıştır. Doktora çalışmalarını Aberdeen Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde sürdürmektedir. Araştırma alanları arasında stratejik kültür, düzensiz savaş, vekâlet savaşları, devlet dışı silahlı aktörler ve İran'ın dış ve güvenlik politikaları yer almaktadır.

COPYRIGHT © 2025

Bu yayının tüm hakları Kültür Medeniyet (KÜME) Vakfı'na aittir. KÜME'nin izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir. Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve Kültür Medeniyet Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

KÜME | İstanbul

Altunizade, Kuşbakışı Cd. 17-2, 34662 Üsküdar/İstanbul

iletisim@kumevakfi.com

İçindekiler

Özet	1
Giriş	3
1. Cezalandırma ve Engelleme Arasında İran'ın Caydırıcılık Duruşu	4
1.1. Cezalandırıcı ve Engelleyici Caydırıcılık	4
1.2. İran'ın Sürekli Tehdit Algısı ve Caydırıcılığın Merkezi Konumu	5
1.3. 2024 Öncesi Caydırıcılık Mimarisi	7
1.4. Caydırıcılığın Çöküşü (2024-2025)	12
2. Stratejik Yol Ayrımı: Caydırıcılığın Yeniden İnşası ve Olası Yönelimler	15
2.1. Simetrik Denge Arayışı ve Engelleyici Caydırıcılık	15
2.2. Cezalandırmanın Zirvesi: Nükleer Silah	19
2.3. Hibrit Model: Engelleme ile Tahkim Edilmiş Cezalandırma	22
3. Jeopolitik Yansımalar ve Türkiye İçin Stratejik Sonuçlar	26
3.1. Güç Dengesinin Bozulması: Konvansiyonel Üstünlüğün Erozyonu	26
3.2. Nükleer Şemsiye Altında Artan Tehdit	27
3.3. Hibrit Model ve Zamana Yayılan Riskler	27
Sonuç	28
Kaynakça	29

Özet

3 Ocak 2020'de Kasım Süleymani'nin Bağdat'ta öldürülmesi, 2024 baharından itibaren doğrudan İran'ı hedef alan İsrail saldırıları ve son olarak da 12 Gün Savaşı, İran'ın 1989'dan bugüne inşa ettiği şiddetli cezalandırma odaklı caydırıcılık mimarisinin başarısızlığını kanıtlamıştır. Bu stratejinin iflasının esas sebebi, İran'ın caydırıcılık stratejisi-
sindeki yapısal hatalardır. Tahran yönetimi, füzeler ve vekil örgütler üzerinden cezalandırıcı caydırıcılığa gereğin-
den fazla bel bağlayarak başta hava gücü ve hava savunma sistemleri olmak üzere etkili bir engelleyici caydırıcılık
kapasitesi oluşturmayı ihmal etmiştir.

Bu rapor; Tahran'ın caydırıcılık mimarisinin neden başarısız olduğunu, caydırıcılığını yeniden tesis etmek için
önündeki seçeneklerini ve bu seçeneklerin Türkiye'ye olası yansımalarını analiz etmektedir.

İsrail tehdidi altındaki İran yönetimi için caydırıcılığın iflas ettiği mevcut durumun devamı bir seçenek değildir.
Tahran, caydırıcılığını yeniden tesis etmek ve mevcut güvenlik sorununu çözmek için üç olası seçeneğe yönele-
bilir:

1. Konvansiyonel Denge Sağlama: İran, Rusya ve Çin menşeli gelişmiş savaş uçakları ve hava savunma sistem-
leri satın alarak düşman operasyonlarının risk ve maliyetini artırabilir. Ancak bu seçenek, uzun tedarik süreçleri
nedeniyle İran'ı geçiş aşamasında savunmasız durumda bırakacaktır. Öte yandan, caydırıcılığın merkezinde olan
silah ve sistemlerin ithali, İran'ı güvenliği için Rusya ve Çin'e bağımlı hale getirebilir, ki bu da İranlı elitlerin kendi
kendine yeter olma ideali ile çelişeceği için dirençle karşılaşabilir.

İran'ın etkili bir hava ve hava savunma gücü ile A2/AD (Erişimi Engelleme/Bölgeden Men Etme) kapasitesi elde
etmesi, Türkiye'nin hava üstünlüğünü ve dolayısıyla konvansiyonel caydırıcılığını ortadan kaldırır. Bu durum,
İran'ın Kafkasya ve Irak başta olmak üzere Türkiye'nin çıkarlarına yönelik daha agresif bir politika izlemesine
zemin hazırlayacaktır.

2- Nükleer Seçenek: Tahran, caydırıcılığını yeniden tesis etmek amacıyla hızlı bir şekilde nükleer eşiği aşmaya yönelebilir. Rejim için dış tehditlere karşı mutlak bir beka garantisi teşkil edebilecek bu tercih, nükleer silahların operasyonel hale gelmesinden önceki süreçte İsrail ve ABD'nin önleyici saldırılarını tetikleme riski taşımaktadır. Ayrıca nükleer kapasite, rejimin varlığını koruyacak olsa da İran'ın konvansiyonel ve asimetrik tehditlere karşı kırılganlığını gidermeyecektir.

Bu seçenekte Türkiye açısından sorun, sadece İran kaynaklı bir nükleer tehdit olmayacaktır. Nükleer silahların vereceği stratejik dokunulmazlık algısı ile İran rahat hareket ederek vekillerini ve PKK/YPG gibi terör örgütlerini Türkiye'nin bölgesel çıkarlarına karşı daha agresif kullanabilir.

3- Hibrit Model: Bu model, mevcut cezalandırma kapasitesinin geliştirilip, konvansiyonel ve pasif engelleyici caydırıcılık kapasitesi ile tahkim edilmesine dayanır. İran, bir yandan niceliksel doyurma (satürasyon) prensibiy-le düşmanı tehdit ederken, diğer yandan kendisine yönelik saldırının riskini ve maliyetini de oldukça artırarak düşmanı caydırmayı hedefler. İran bu şekilde nükleer silah geliştirirken gereken süreyi daha emniyetli şekilde geçirebilir.

Türkiye açısından bu senaryo; İran'a yönelik caydırıcılık duruşunun, operasyonel hava üstünlüğünün ve sınır ötesi hareket serbestisinin kademeli olarak aşınması anlamına gelir. Bu model, İran'ı nükleer eşiğe daha güvenli bir şekilde ulaştırarak, Türkiye'yi hem nükleer bir komşu hem de nükleer himaye altındaki asimetrik tehditlerle karşı karşıya bırakacaktır.

Sonuç olarak bu rapor; İran'ın caydırıcılığını yeniden tesis için gerçekleştireceği olası dönüşümlerin, Türkiye'yi konvansiyonel üstünlüğün kaybı ile nükleer ve nükleer gölgede kontrolsüzleşen asimetrik saldırı tehditleri ile yüz yüze bırakabileceğini iddia etmektedir. Türkiye'nin de her bir senaryoya yönelik önlemlerini alması ve karşı-caydırıcılık stratejilerini güncellemesi gerekmektedir.

Giriş

Haziran 2025'te bölge jeopolitiğini kökten sarsan 12 Gün Savaşı, İran'ın on yıllar içinde inşa ettiği caydırıcılık durumunun test sahası olmuştur. Tahran'ın İran-İrak Savaşı'nın sona erdiği 1989 tarihinden bu yana, vekil örgütler ve füze sistemleri üzerine inşa ettiği caydırıcılık duruşu, bu savaşla birlikte iflas etmiştir.

Bu çöküş aniden gerçekleşmemiştir. 2024 yılının Nisan ayında Şam'daki İran diplomatik misyonunun vurulmasıyla başlayan, Sadık Vaat operasyonlarıyla tırmanan ve Hamas lideri İsmail Haniye'nin Tahran'da suikasta uğramasıyla derinleşen süreç, İran'ın caydırıcılık duruşundaki zayıflıkları gün yüzüne çıkarmıştı. Ancak Haziran 2025'te yaşanan savaş, bu çatlakların basit operasyonel aksaklıklardan ibaret olmadığını aksine caydırıcılık politikasının stratejik anlamda iflas ettiğini ortaya koymuştur. İsrail hava kuvvetlerinin İran hava sahasında üstünlük sağlayarak serbestçe operasyon yapabilmesi, İran'ın vekillerinin İsrail'i cezalandırmada büyük oranda etkisiz kalması ve İran'ın balistik füzelerinin beklenen yıkıcı etkiyi yaratamaması, mevcut caydırıcılık paradigmasının başarısızlığını göstermiştir.

Bu rapor, İran'ın caydırıcılık duruşunun neden başarısız olduğunu ve Tahran'ın caydırıcılığın yeniden inşası sürecinde olası seçeneklerini ve cari yönelimlerini analiz etmektedir. İran-İrak Savaşı'nın sona erdiği 1989 tarihinden itibaren İran, vekil güçler ve füzeler aracılığıyla düşmana bedel ödetmeye odaklanan "cezalandırıcı caydırıcılık" mekanizmasına aşırı yatırım yaparken, saldırıyı fiziki olarak engelleyerek veya aşırı maliyetli hale getirerek düşmanın hedefe ulaşmasını zorlaştıran "engelleyici caydırıcılık" mekanizmasını ihmal etmiştir. İran'ın haddinden fazla odaklandığı nükleer olmayan cezalandırma tehdidinin, istihbarat ve konvansiyonel kapasite üstünlüğüne sahip bir düşmanı saldırmaktan alıkoymadığı görülmüştür.

Mevcut tablo, İran'ı bir yol ayrımına getirmiştir. Rapor, bu noktada İran'ın önündeki üç olası stratejik yönelimi tartışmaktadır:

1. Konvansiyonel denge arayışı,
2. Nükleer silah geliştirme,
3. Mevcut caydırıcılık duruşunu, hava kuvvetlerini ve hava savunmasını güçlendirerek tahkim eden hibrit bir model.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde caydırıcılık kavramı ve Glenn Snyder'in cezalandırıcı-engelleyici caydırıcılık ayrımı incelenmiştir. Bu ayrım, İran'ın caydırıcılığının niçin başarısız olduğunu açıklamak ve olası yönelimlerini tartışabilmek için uygun bir zemin oluşturmuştur. Ardından İran'ın stratejik kültüründe yerleşik olan sürekli tehdit algısı ve caydırıcılığın İran stratejik düşüncesindeki merkezi konumu ele alınmıştır. Bu bölümün son iki alt başlığında ise İran'ın 1989 yılından beri inşa ettiği caydırıcılık mimarisi analiz edilmiş ve bu caydırıcılığın 2024-2025 döneminde başarısız olması ve çökmesi, kronolojik olarak anlatılmıştır.

İkinci bölümde, İran'ın gelecekteki olası stratejik yönelimleri ve bu yönelimlerin etkileri üç farklı senaryo üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise İran'daki farklı yönelimlerin ve stratejik bir dönüşümün Türkiye'nin ulusal güvenliği ve bölgesel çıkarları üzerindeki olası yansımaları değerlendirilmiştir.

1. Cezalandırma ve Engelleme Arasında İran'ın Caydırıcılık Duruşu

1.1. Cezalandırıcı ve Engelleyici Caydırıcılık

Caydırıcılık, çatışma bağlamında en temel haliyle bir aktörün silahlı gücünü göstererek rakibini askeri eylemsizliğe ikna etmesi durumudur. Saldırgan; askeri saldırıdan elde etmeyi umduğu faydanın karşılaşılabileceği maliyetten daha düşük olacağına, öngörülen faydanın beklenenden az olacağına ya da öngörülen zararın beklenenden fazla olmasına ikna edilmesi durumunda caydırılabilir.¹ Ancak bu sadece bir matematiksel hesap değil, büyük ölçüde algılara bağlı bir durumdur ve aktörlerin algıları genellikle objektif gerçeklikten ve diğer aktörlerin algılarından ayrışabilir.²

Bu noktada caydırıcılık ile savunma arasındaki farkı netleştirmek İran'ın önümüzdeki dönemde alabileceği pozisyonu anlamak için faydalı olacaktır. Caydırıcılık temelde düşmanın niyetlerini etkilemeye çalışır. Caydırıcı askeri gücün kıymeti, düşmanın savaştan önce veya savaş esnasında hamle yapma ihtimalini düşürmesidir. Savunma ise caydırıcılık başarısız olduğunda öngörülen maliyeti ve riski azaltmayı hedefler. Savunmadaki askeri güçlerin amacı, düşmanın zarar verme kapasitesini ve hasarı azaltmaktır.³

Caydırıcılık, öncelikle bir barış zamanı hedefi olsa da savaş anında da işlevsel olabilir. Taraflardan biri, savaşıya devam etmenin kazançları artırmadan ek maliyet getirdiğini fark ettiğinde savaşıya devam etmekten caydırılmış olur.⁴ Dolayısıyla caydırıcılık, savaş ihtimalini azaltmanın yanı sıra savaşın çıktığı durumda sonuçlarını hafifletme amacıyla da tesis edilebilir.

Caydırıcılık-savunma ayrımı askeri planlamada oldukça önemlidir. Nitekim, caydırıcılık sağlayan bir askeri güç unsuru (füze sistemleri ve nükleer silahlar gibi) savunma için yetersiz veya işlevsiz olabilir. Düşmanı sadece caydırmaya odaklanan ve caydırıcılığın başarısız olduğu durumda savunma kapasitesini ihmal eden bir planlama ciddi riskler barındırabilir.⁵

Bununla ilişkili olarak, Snyder caydırıcılığı engelleyici ve cezalandırıcı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu ayrım, hem İran'ın caydırıcılık duruşunun çöküşü ardındaki nedenleri hem de yeni yönelimlerini ve seçeneklerini anlayabilmek adına kullanışlı bir kavramsal çerçeve sunar. Engelleyici caydırıcılık (*deterrence by denial*), konvansiyonel güçlere dayanarak saldırganın hedeflerine ulaşmasını imkânsız veya aşırı maliyetli hale getirmeyi amaçlar. Bu şekilde saldırganın stratejik hesaplamasındaki hedefe ulaşma olasılığını etkiler.⁶ Huth ve Russett'e göre, engelleyici caydırıcılığın başarısı, savunan aktörün uzun vadeli bir yıpratma savaşı verme kapasitesine değil, saldırıları kısa vadede karşılayabilecek askeri güce sahip olmasına bağlıdır. Çünkü genellikle hızlı sonuç almaya odaklanan

1 Glenn Herald Snyder, *Deterrence and Defense* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1961), 10; Robert Jervis, "Deterrence and Perception", *International Security* 7, sy 3 (1982): 4.

2 Jervis, "Deterrence and Perception", 3.

3 Snyder, *Deterrence and Defense*, 3-4.

4 A.g.e., 11.

5 A.g.e., 7-8.

6 A.g.e., 15.

saldırgan, bu ihtimal ortadan kalktığında saldırıdan vazgeçme eğilimi gösterir.⁷ Öte yandan, engelleyici caydırıcılık için kullanılan askeri güçlerin tabiatı ikili kullanıma müsaittir ve caydırıcılığın başarısız olduğu durumda savunma amacıyla kullanılabilir.

Cezalandırıcı caydırıcılık (*deterrence by punishment*) ise düşmanın saldırma niyeti ve kararlılığını ortadan kaldırmak için ona yüksek maliyetler ödetmeyi vaat eder. Amaç, saldırıyanın kritik altyapısına ve nüfus merkezlerine yönelik şiddetli saldırılar düzenleme kapasitesini ortaya koyarak stratejik fayda-maliyet hesabını etkilemektir.⁸ Böylece saldırıyanın askeri hedeflerine ulaşsa dahi; ülkenin ekonomik, askeri ve idari altyapısının göreceği ağır hasarı ve bunun oluşturacağı maliyetleri düşünerek saldırmaktan vazgeçmesi beklenir.

Cezalandırıcı caydırıcılık; füze taarruzu ve hava bombardımanı gibi konvansiyonel araçlarla ağır hasara sebep olabilecek saldırı gerçekleştirme kapasitesi ortaya konularak başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bu konvansiyonel sistemler, ağır bombardıman ve kritik hedeflere yönelik nokta atışı hedef imhası için kullanılarak saldırıyan devlet ve toplumu açısından ciddi bir korku ve maliyet oluşturabilir.

Cezalandırıcı caydırıcılığın zirve noktası nükleer silahların kullanıldığı bir caydırıcılık duruşunun gösterilmesidir. Çünkü caydırıcılığın güvenilirliği ve başarısı potansiyel saldırıyanın şiddetli misilleme saldırılarını engelleme ve absorbe etme kabiliyetine bağlıdır. Bu kabiliyet konvansiyonel silahlara karşı daha etkili olurken stratejik nükleer silahların hedef aktördeki varlığı, saldırıyanın engelleme ve absorbe etme kabiliyetini azaltır. Nükleer silahların kullanıldığı bir misilleme saldırısının savunma sistemlerini aşarak başarılı olma ihtimalinin üreteceği korku, saldırıyan için çatışmanın maliyetini katlanılamaz düzeye getirir. Bu sayede saldırıyanın kazanımlarına dair iyimser fayda-zarar hesaplamalarını geçersiz kılar. Çünkü nükleer saldırıyı engellemek oldukça zordur ve gerçekleştiği zaman maliyeti altından kalkılamayacak kadar yüksektir.⁹ Bu da nükleer silahların kullanımını içeren bir cezalandırıcı caydırıcılık duruşunu etkili kılan en önemli unsurdur. Öte yandan, nükleer silahların orantısızlık sorunu, meşruiyet sorgulamaları ve kendi toprağında kullanamama gibi operasyonel sorunlar sebebiyle caydırıcılık başarısız olabilir. Bu da onu konvansiyonel savunma gerektiren durumlarda nihai belirleyici olmaktan çıkarabilir.¹⁰

1.2. İran'ın Sürekli Tehdit Algısı ve Caydırıcılığın Merkezi Konumu

Tarihsel travmalar, bölgesel jeopolitik yapı ve görece konvansiyonel zayıflığı, İran'ın stratejik düşüncesinde “sürekli tehdit altında olma” fikrini merkezi bir konuma yerleştirmiştir. İranlı elitlerin tehdit algısı, uluslararası sistemin yapısı ve geçmişteki olumsuz tecrübelerle şekillenmiştir. Arash Reisinezhad'a göre, bölgesel sistemin gergin yapısı, bölge ülkeleri arasında kaçınılmaz bir güvenlik ikilemine yol açmıştır.¹¹ Soğuk Savaş döneminde iki süper güç tarafından kuşatılmışlık hissi ve İran-İrak Savaşı sırasında Irak'a verilen uluslararası destek, bu algıyı pekiştiren temel dinamiklerdir.¹² Mesbahi bu durumu, uluslararası sistemde İran'a karşı “savaşın yapısal olarak mübah görüldüğü” ve sistemin İran'a karşı sürekli bir çatışma potansiyeli taşıdığı teziyle açıklamaktadır.¹³

Üst düzey İranlı yetkililer, 1980'li yıllardan beri ABD ve İsrail kaynaklı¹⁴ bir tehdit algısının sürekliliğine vurgu

7 Paul Huth ve Bruce Russett, “Deterrence Failure and Crisis Escalation”, *International Studies Quarterly* 32, sy 1 (1988): 34.

8 Snyder, *Deterrence and Defense*, 15-16.

9 Wirtz, “How Does Nuclear Deterrence Differ from Conventional Deterrence?”, 59-60.

10 Huth ve Russett, “Deterrence Failure and Crisis Escalation”, 35, 38.

11 Arash Reisinezhad, “Iran's Geopolitical Strategy in the West Asia: Containment of 'Geography' and 'History'”, *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy 1 (2020): 80-81.

12 A.g.e., 65.

13 Mohiaddin Mesbahi, “Free and Confined: Iran and the International System”, *Iranian Review of Foreign Affairs* 2, sy 5 (01 Kasım 2011): 16-18.

14 İranlı yetkililer ABD'ye karşı sert bir tutum sergilese de, Avrupalı güçleri ve diğer bölgesel ülkeleri doğrudan düşman olarak görmemiştir. Bunun yerine, bu aktörler ABD tarafından İran'a karşı çıkmaya zorlanan müttefikler veya “kuklalar” olarak tanımlanmıştır (Ettela'at, 1983; IRNA, 1987). Bu genellemenin tek istisnası, devrimin başlangıcından itibaren düşman olarak sınıflandırılan İsrail'dir (Ostovar, 2018: 168–169).

yapmaktadır. Ayetullah Humeyni ABD'yi "bir numaralı düşman",¹⁵ Ali Hamaney "asıl düşman",¹⁶ Yahya Rahim Safevi ise "İran'a karşı işlenen tüm suçların ortağı"¹⁷ olarak nitelendirmiştir.

İran siyasetindeki farklı kanatlar, bu tehdit algısında uzlaşa içerisindedir. Dönemin İçişleri Bakanı Ali Ekber Muhamteşemi, 1986'da ülkenin küresel emperyalizm tarafından tehdit edildiğini belirtirken,¹⁸ Hasan Ruhani, 1994'te İran'ın "hassas bir bölgede düşmanlar tarafından çevrelendiğini" söylemiştir.¹⁹ Benzer şekilde, eski Devrim Muhafızları komutanı Yahya Rahim Safevi, eski Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti ve eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi de İran'ın sürekli dış güçlerin tehdidi altında olduğuna dair açıklamalar yapmıştır.²⁰

Ek olarak İranlı elitler, bu tehdit ortamında "stratejik bir yalnızlık" çektiklerini düşünmektedir.²¹ Olumsuz tarihsel tecrübeler ve silah tedarik sorunları İranlı elitlerin zihninde ülkenin güvenliği için başka güçlere veya uluslararası kurumlara güvenmeme fikrini yerleştirmiştir.²² Bu sebeple İran, ülkeyi ve çıkarlarını korumak için kendi kendine yeter bir model inşa etme yoluna girmiştir.

Caydırıcılık, İran-Irak Savaşı'ndan beri İran askeri stratejisinin merkezindedir.²³ İran İslam Cumhuriyeti, Irak ile yaşanan yıkıcı savaştan bu yana olası bir konvansiyonel çatışmadan kaçınmayı hedeflemiş ve caydırıcılığa odaklanmıştır.²⁴ Devrim Muhafızları eski komutanı Muhsin Rızai, caydırıcılığı "askeri stratejinin önceliği" olarak nitelendirirken²⁵ dönemin Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin 1998'de ordu personeline hitaben yaptığı konuşma, bu yaklaşımı net bir şekilde özetlemektedir:

*"Tehdit edici güçleri ve düşmanı caydırma kabiliyetimiz, diğer sorumluluklarımızı yerine getirmedeki başarımızın ana teminatıdır... Güçlü olmak zorundayız ki, düşman bize karşı bir saldırı eylemine girişmeyi aklından bile geçiremesin."*²⁶

Bu tutum, İran'ın stratejik belgelerine de yansımıştır. Dini lider Ali Hameney tarafından imzalanarak 2003 yılında yayınlanan 20 Yıllık Vizyon Belgesi, İran'ın çok yönlü bir caydırıcılık tesis ederek güvenli, bağımsız ve muktedir

- 15 Foreign Broadcast Information Service, Daily Report: South Asia, 17 Nisan 1980, FBIS-SAS-80-076, I25, Readex: FBIS Daily Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=FBISX&docref=image/v2%3A11C33B0D5F860D98%40FBISX-11DF1681A6BF3C38%402444347-11DF16907108E6F8%4041>.
- 16 "Khamene'i Calls United States 'Principal Enemy,'" Tehran IRNA, 15 Ağustos 1987, *Daily Report: Near East & South Asia*, 17 Ağustos 1987, FBIS-NES-87-158, S6, Readex: FBIS Daily Reports.
- 17 Voice of the Islamic Republic of Iran, "Guards commander blames America as 'partner to all crimes,'" 4 Kasım 1999, Summary of World Broadcasts: Third Series, 6 Kasım 1999, MED/4, Readex: BBC Monitoring.
- 18 Tehran Home Service, "First pilots graduate from Revolution committees training unit," 17 Şubat 1986, Summary of World Broadcasts: Second Series, 19 Şubat 1986, A/5, Readex: BBC Monitoring.
- 19 IRNA News Agency, "Majlis vice-speaker on US hostility to Iran," 12 Ocak 1994, Summary of World Broadcasts: Third Series, 14 Ocak 1994, MED/3, Readex: BBC Monitoring.
- 20 IRNA News Agency, "Guards commander says Iran can retaliate 'in any part of the world,'" 19 Eylül 1997, Summary of World Broadcasts: Third Series, 22 Eylül 1997, MED/13-MED/14, Readex: BBC Monitoring; Vision of the Islamic Republic of Iran Network 2, "Foreign minister comments on Iran's regional role, need for ties with Europe," 22 Ağustos 1996, Summary of World Broadcasts: Third Series, 24 Ağustos 1996, MED/16-MED/18, Readex: BBC Monitoring; Vision of the Islamic Republic of Iran Network 1, "Khatami Issues First Statement," 25 Mayıs 1997, Summary of World Broadcasts: Third Series, 27 Mayıs 1997, MED/3-MED/4, Readex: BBC Monitoring.
- 21 J. Matthew McInnis, *Iran's Strategic Thinking: Origins and Evolution* (American Enterprise Institute, Mayıs 2015), 3, <https://www.aei.org/research-products/report/irans-strategic-thinking-origins-and-evolution/>; Ariane M. Tabatabai ve Annie Tracy Samuel, "What the Iran-Iraq War Tells Us about the Future of the Iran Nuclear Deal", *International Security* 42, sy 1 (01 Temmuz 2017): 152-85; Mesbahi, "Free and Confined", 14.
- 22 Ariane M. Tabatabai, *No Conquest, No Defeat: Iran's National Security Strategy* (Glasgow: C. Hurst & Co., 2020), 301.
- 23 Frederic Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent: Exploring the Reach and Limitations of Iranian Power in the Middle East* (RAND Corporation, 14 Nisan 2009), 32, 57, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG781.html>.
- 24 Michael Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change*, MES Monographs (Middle East Studies at the Marine Corps University, Kasım 2015), 7-11; Guy Freedman, "Iranian Approach to Deterrence: Theory and Practice", *Comparative Strategy* 36, sy 5 (20 Ekim 2017): 401-2.
- 25 Voice of the Islamic Republic of Iran, "Head of revolution guards says deterrence is a strategic military priority," 25 Eylül 1995, Summary of World Broadcasts: Third Series, 26 Eylül 1995, MED/12-MED/13, Readex: BBC Monitoring.
- 26 Vision of the Islamic Republic of Iran Network 1, "Khatami addresses armed forces, Defence Ministry staff," 1 Ağustos 1998, Summary of World Broadcasts: Third Series, 4 Ağustos 1998, MED/4-MED/3, Readex: BBC Monitoring.

olma hedefini dile getirmektedir. İran'ın 2010 tarihli 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 195. maddesinde ve 2023 yılında yayınlanan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 101. maddesinde caydırıcılığı tesis etmenin İran'ın güvenlik ve savunma politikasının temel hedeflerinden olduğu yazmaktadır.²⁷

İran'ın ürettiği caydırıcılık temelli doktrin, içeride kendi maliyetini azaltmaktan ziyade saldırganın riskini ve maliyetini artırmaya odaklıdır.²⁸ Dışarıda ise İran kuvvetlerinin riskini ve maliyetini artırmadan rakibin riskini artırmayı amaçlamaktadır.²⁹ ABD ve İsrail gibi konvansiyonel olarak daha güçlü ülkelere kaynaklı tehditlere karşı bu zayıflığı telafi etmek ve kendi maliyetini artırmadan onların saldırı riskini artırmak isteyen Tahran; “mozaik savunma” doktrini, vekil örgütler ve füze sistemlerinden oluşan asimetrik temelde bir caydırıcılık duruşu geliştirmiştir.

1.3. 2024 Öncesi Caydırıcılık Mimarisi

İran, algıladığı dış tehditleri karşılamak ve konvansiyonel askeri zayıflığını dengelemek amacıyla cezalandırıcı kısmı ağır basacak şekilde hem cezalandırıcı hem engelleyici caydırıcılık kapasitesini bünyesinde barındıran hibrit bir caydırıcılık duruşu geliştirmiştir. Guy Freedman'ın belirttiği üzere, geleneksel görüşün aksine tutarsız olmayan ve evrilmeye devam eden bu doktrin, rasyonel bir zemine dayanmaktadır: Düşman için saldırının maliyetini artırmak ve/veya elde edeceği değeri düşürmek.³⁰ İran'ın caydırıcılık duruşu nükleer programı hariç tutulduğunda üç ana sütun üzerine kuruludur: balistik füzeler, vekil örgütler ve mozaik/pasif savunma doktrini. Bu sütunlardan ilk ikisi düşmana bedel ödetmeyi hedefleyen cezalandırıcı caydırıcılık kapasitesini oluştururken; savunma doktrini, işgali imkânsız veya aşırı maliyetli kılacak ve saldırganın fayda edinmesini engelleyecek şekilde İran'ın engelleyici caydırıcılığının temelini teşkil etmektedir.

İranlı üst düzey yetkililer cezalandırıcı caydırıcılığı öncelemiş, sıklıkla bu kapasiteye vurgu yapmış ve buna söylem düzeyinde pek odaklanmamıştır.³¹ İran'ın sahip olduğu hava kuvvetleri ve hava savunma sistemleri engelleyici caydırıcılık kapasitesine katkısı bakımından ihmal edilebilir düzeydedir. Yaptırımlar ve yaptırım tehditleri ile İran, özellikle Devrim Muhafızları'na yakın kesimlerin güvenlik konularında bütünüyle kendi kendine yeter hale gelme arayışı sebebiyle bu sistemleri caydırıcılık üretecek düzeyde edinememiş ve bu sebeple bu sistemler hem savunma hem de caydırıcılık stratejisinde geri plana atılmıştır. Öte yandan mozaik ve pasif savunma doktrinleri İran'ın hem savunma planlamasında hem de (özellikle 2003 sonrasında) olası bir işgale ve saldırıya karşı caydırıcılık üretme amacıyla yaptığı stratejik planlamalarda önemli bir yer tutmuştur.³²

27 Cumhurbaşkanlığı Hukuk İşleri Başkanlığı, İran İslam Cumhuriyeti Beşinci Kalkınma Planı Kanunu Külliyyatı (2011–2015) [Majmû'e-ye Qânûn-e Barnâme-ye Panjsâle-ye Panjom-e Towse'e-ye Jomhûri-ye Eslâmî-ye İran] (Tahran: Hukuk İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 263; İran Plan ve Bütçe Kurumu, Yedinci Kalkınma Planı Layihası (2023–2028) [Lâyehe-ye Barnâme-ye Haftom-e Towse'e (1402–1406)] (Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2023), 124.

28 Steven R. Ward, “The Continuing Evolution of Iran's Military Doctrine”, *Middle East Journal* 59, sy 4 (2005): 567.

29 IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East* (The International Institute for Strategic Studies, 2019), 16.

30 Freedman, “Iranian Approach to Deterrence”, 400-401.

31 “Iran Threatens to Destroy Tel Aviv, Haifa If Israel Attacks”, *NBC News*, 21 Mart 2013, <http://www.nbcnews.com/news/world/iran-threatens-destroy-tel-aviv-haifa-if-israel-attacks-flna1C8993188>; “İran'dan İsrail'e tehdit: Saldırı olursa Tel Aviv ve Hayfa'yı yerle bir ederiz”, *NTV*, 08 Mart 2021, https://www.ntv.com.tr/dunya/irandan-israile-tehdit-saldiri-olursa-tel-aviv-ve-hayfayi-yerle-bir-ederiz,ijQTMBed8UO4SUM-Ko_9LSg; Jack Khoury ve Noa Landau, “Iran's Revolutionary Guards Threaten Israel: 'Finger's on the Trigger, Missiles Ready for Launch'”, *Haaretz*, 20 Nisan 2018, blm. Israel News, <https://www.haaretz.com/israel-news/2018-04-20/ty-article/.premium/irans-revolutionary-guards-threaten-israel-fingers-on-the-trigger/0000017f-ea18-da9b-a1ff-ee7f5a1d0000>; “Iranian Commander Threatens to 'Raze Tel Aviv and Haifa' If US Attacks”, *The Times of Israel*, 11 Şubat 2019, <https://www.timesofisrael.com/iranian-commander-threatens-to-raze-tel-aviv-and-haifa-if-us-attacks/>.

32 McInnis, *Iran's Strategic Thinking*, 20; Kamran Taremi, “Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05”, *Middle East Policy* 12, sy 4 (01 Aralık 2005): 32.

1.3.1. Vekil Güçler

Başka ülkelerdeki devlet dışı silahlı aktörlerin oluşturduğu vekil güçler ağı, İran'ın caydırıcılık duruşunun da merkezinde yer almaktadır.³³ Vekil güçler, İran'ın hem düşmanlarına doğrudan silahlı güçle karşılık verebildiği hem de stratejik ayak izini genişletebildiği en önemli araç olmuştur.³⁴ Ayrıca bu ağ, İran için hem bir nüfuz aracı hem de cezalandırıcı caydırıcılık stratejisinin önemli bir ayağı olmuştur. İran'a yönelik bir saldırının, Tahran'ın seçtiği yer ve zamanda çok uluslu vekil milisler tarafından bir saldırı ile cevaplanacağı tehdidi ile potansiyel saldırganın maliyet hesabını değiştirmesi hedeflenmiştir.³⁵ Bu strateji, İran'a vekiller yoluyla farklı ülkelerde operasyonel etkinlik sağlarken çatışmayı hedef ülke ve vekiller arasında tutarak uzun bir süre İran'ın doğrudan çatışma riskini azaltmıştır. Bu şekilde de daha düşük riskli bir caydırıcılık üretmiştir.³⁶

Bu caydırıcılık, sadece vekil güçlerin insan kaynağına değil, İran'ın bu gruplara sistematik olarak transfer ettiği füze ve roketlere dayanmaktadır.³⁷ İran, gemi-katili füzeler dahil olmak üzere gelişmiş füze sistemlerini ve bunların bazılarının üretim, kullanma ve bakım bilgisini 2000'lerin başında Hizbullah ile paylaşmıştır.³⁸ 2009 yılında Suudi Arabistan'ın Yemen'e saldırıları sonrası İran'ın Husilere askeri desteği artmış ve 2010'ların ortalarına gelindiğinde Husiler gemi-katili ve balistik füzeler ile saldırı yapabilecek kabiliyete erişmiştir.³⁹

Benzer şekilde Knights, Yemen'deki Husilerin elindeki Tufan (Toophan) füzelerinin, İran'ın Ghadr balistik füzele-
rinin doğrudan bir türevi olduğunu ve bu sayede Husilerin İsrail'i vurabilecek kapasiteye eriştiğini iddia etmiştir.⁴⁰ Bu teknoloji transferi, vekil güçleri yerel birer milis olmaktan çıkarıp İran'ın ileri karakolları olarak işlev gören stratejik birer ateş gücüne de dönüştürmüştür.

İran'ın vekiller üzerinden cezalandırıcı caydırıcılık üretme stratejisini vekil örgütler de benimsemiş, bunu açıklamalarında göstermişlerdir. Hizbullah'ın eski lideri Hasan Nasrallah, 2019 yılında yaptığı bir açıklamada İran'a yönelik herhangi bir savaşta tarafsız kalmayacaklarını ve bunun İsrail ve ABD hegemonyasının sonunu getireceği tehdidinde bulunmuştur.⁴¹ Kataib Hizbullah başta olmak üzere Iraklı vekiller, hem Ekim 2024'teki çatışmalar esnasında hem de 12 gün süren İran-İsrail savaşında, ABD'nin müdahil olması durumunda Irak'taki ABD güçlerini hedef alacaklarını ilan etmişlerdir.⁴² Benzer şekilde, Yemen'deki Husiler (Ensarullah Hareketi), İran-İsrail Savaşı başlamadan hemen önce ABD ve İsrail'i uyararak İran'a saldırılması halinde bölge genelinde bir savaş tetikleyecekleri açıklamasında bulunmuştur.⁴³

Ancak bu yapı büyük bir kırılmalı da barındırmaktadır. İran'ın ileri caydırıcılık stratejisinin başarısı, kendi öz kapasitesine değil de bu grupların varlığına ve gücüne bağlıdır. Vekiller, stratejik anlamda İran için bir yandan avantaj sağlarken diğer yandan kontrol zorluğu ve düşmanlar tarafından alt edilmesi kolay unsurlar olması yüzünden

33 Shahram Akbarzadeh, William Gourlay, ve Anoushiravan Ehteshami, "Iranian Proxies in the Syrian Conflict: Tehran's 'Forward-Defence' in Action", *Journal of Strategic Studies* 46, sy 3 (04 Ocak 2022); Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 32.

34 Afshon Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients: Iran's Way of War", *Security Studies* 28, sy 1 (01 Ocak 2019): 169.

35 IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East*, 16.

36 Kayhan Barzegar ve Abdolrasool Divsallar, "Political Rationality in Iranian Foreign Policy", *The Washington Quarterly* 40, sy 1 (02 Ocak 2017): 47.

37 Arda Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri* (Ankara: İRAM, Kasım 2025), 78, <https://iramcenter.org/iranin-balistik-fuze-programi-ve-kabiliyetleri-2684>.

38 A.g.e., 57-60.

39 Colin Clarke ve Phillip Smyth, "The Implications of Iran's Expanding Shi'a Foreign Fighter Network", *CTC Sentinel* 10, sy 10 (Kasım 2017): 16.

40 Michael Knights, *An Heir and a Spare? How Yemen's "Southern Hezbollah" Could Change Iran's Deterrent Calculus*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 12 Aralık 2023), 10, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/heir-and-spare-how-yemens-southern-hezbollah-could-change-irans-deterrent-calculus>.

41 "Nasrallah: Hamaney önderimizdir, İran'a herhangi bir saldırı olursa tarafsız kalmayacağız", *Independent Türkçe*,

42 Alexandra Braverman vd., "Iran Update, October 2, 2024", *Institute for the Study of War*, 03 Ekim 2024, <https://understandingwar.org/research/middle-east/iran-update-october-2-2024/>; "Irak'tan ABD'ye Sert Uyarı: "Savaşa Müdahil Olursanız Bölgedeki Çıkarlarınızı H..", *ABC Haber*, 15 Haziran 2025, <https://abcgazetesi.com.tr/iraktan-abdye-sert-uyari-savasa-mudahil-olursaniz-bolgedeki-cikarlarinizi-hedef-aliriz-820303>.

43 "Exclusive: Houthi Warn US and Israel of 'War' If Iran Attacked", *Newsweek*, 11 Haziran 2025, <https://www.newsweek.com/exclusive-houthi-warn-us-israel-war-if-iran-attacked-2084306>.

bir dezavantaj barındırmaktadır.⁴⁴

Nitekim 2024-2025 döneminde İsrail'in saldırıları sonucu Hizbullah başta olmak üzere vekil örgütlerin kapasitesinin aşınması, İran'ın vekiller yoluyla cezalandırma tehdidinin inandırıcılığını zayıflatmıştır. İsrail'in Nisan 2024'te İran'ın Şam konsolosluğunu vurması, Ekim 2024'te İran topraklarına saldırması ve Haziran 2025'te 12 gün süren savaşı başlatması; Wirtz'in kavramsallaştırması ile şöyle ifade edilebilir: Vekiller üzerinden cezalandırma tehdidinin konvansiyonel cezalandırma tehdidi gibi karşı konulabilir olduğu ortaya çıkmış; İsrail'in de bu riski göze alarak caydırıcılığı deldiği kanıtlanmıştır.

1.3.2. Füze Programı

Vekil güçler üzerinden dolaylı cezalandırma kapasitesine ulaşan İran, balistik füze programı üzerinden doğrudan bir cezalandırma kapasitesine de sahiptir. Mevlütoğlu'nun analizine göre, hava gücünü modernize edemeyen İran için balistik füzeler, hava gücünü ikame eden ve uzun menzilli sert misilleme sağlayan araçlardır.⁴⁵ Balistik füzeler, komşu rakiplerini, bölgedeki ABD varlığını ve İsrail'i hedef alabilen bir uzaktan vuruş kabiliyeti sağladığı için İran'ın potansiyel saldırganı karşı en etkili sert misilleme ve en güvenilir caydırıcılık unsurunu oluşturur.⁴⁶ Füze sistemlerinin oynadığı bu kritik rolden dolayı, İran füze üretim ve geliştirme programlarını stratejik öncelik olarak görmüştür. İran'ın 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 106. maddesinde ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 101. maddesinde füzelerin önemi vurgulanmış ve füze üretiminin artırılması gerektiği dile getirilmiştir.⁴⁷

Görsel 1. Yer altına inşa edilen İran hava üssü

44 Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients", 187.

45 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 76.

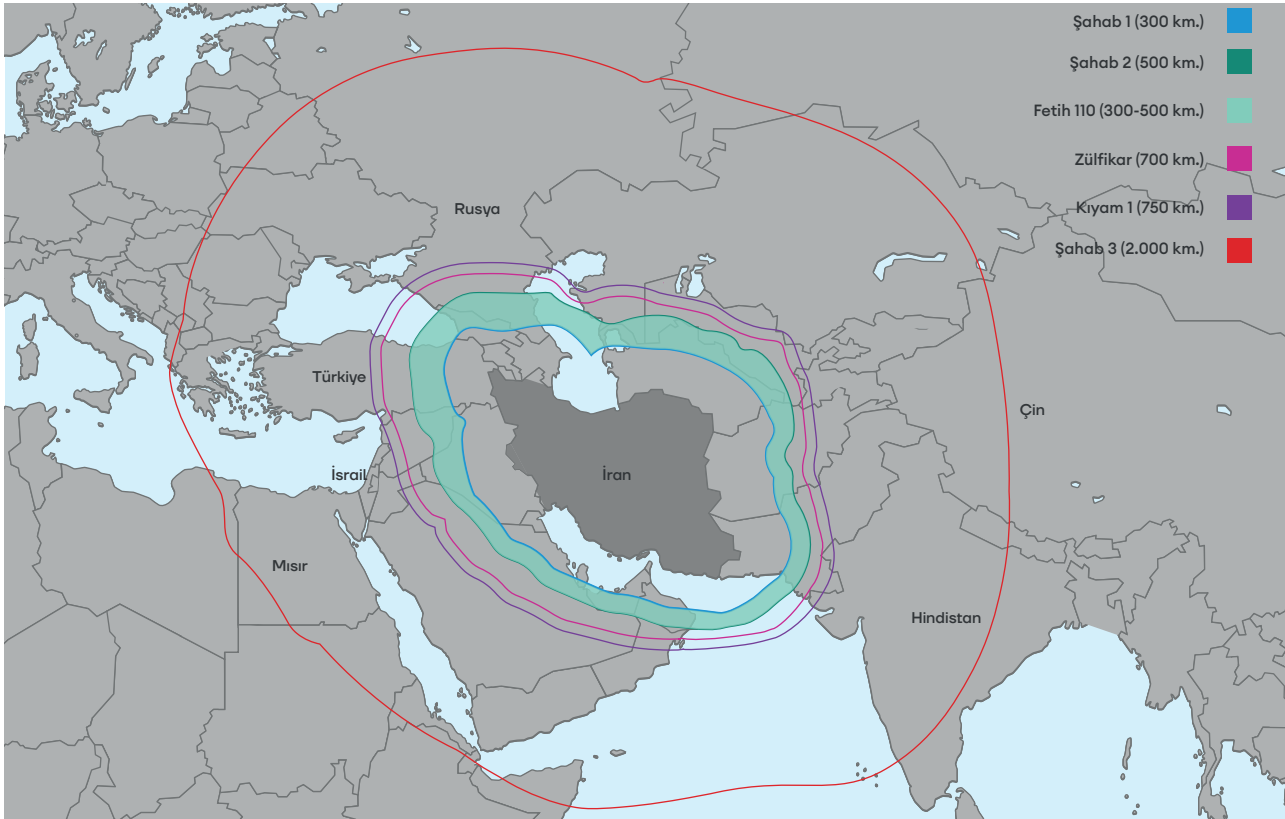
46 Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients", 169.

47 İran Plan ve Bütçe Kurumu, *Altıncı Kalkınma Planı Kanunu (2017–2021) [Qānun-e Barnāme-ye Panjsāle-ye Sheshom-e Towse'e (1396–1400)]* (Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2017), 149-153; İran Plan ve Bütçe Kurumu, *Yedinci Kalkınma Planı Layihası (2023–2028) [Lāyehe-ye Barnāme-ye Haftom-e Towse'e (1402–1406)]* (Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2023), 125.

İran'ın füze kapasitesi, ABD ve İsrail başta olmak üzere İran'a yönelik tehditleri ve saldırıları önlemeyi amaçlayan bir caydırıcılık unsurudur. İran, konvansiyonel askeri çatışmalardan kaçınmış; özellikle Amerika'nın bölgedeki üslerini, müttefiklerini ve İsrail'i füzelerle tehdit etmiş veya hedef almıştır.⁴⁸

İran'ın füze programı sürekli gelişen bir seyir izlemektedir. İran'ın füze envanterinin bu evrimi, sadece menzil artışına değil, caydırıcılığın niteliğine odaklanan stratejik bir dönüşüme de işaret etmiştir. İran, elindeki 2000 km orta menzilli balistik füzelerle İsrail'i ve bölgedeki ABD üslerini vurma kapasitesine erişmiştir. Öte yandan ise İran, sıvı yakıtlı ve düşük isabetli füzelerden, katı yakıtlı ve yüksek hassasiyetli sistemlere geçiş yaparak fırlatma hazırlık sürelerini kısaltmış ve beka kabiliyetini artırmıştır.⁴⁹ Daha da önemlisi, İranlı askeri yetkililer füzelerin vuruş hassasiyetini (*CEP-Circular Error Probable*) 30 metreye kadar düşürdüklerini belirterek alan hedefi vurmaktan nokta hedefi vurmaya geçtiklerini iddia etmişlerdir.⁵⁰

Bu kapasite, 2024-2025 dönemindeki sıcak çatışmalarda İran'ın öğrenme eğrisine ve zafiyetlerine dair ipuçları veren ciddi bir operasyonel sınamadan geçmiştir. İran'ın Nisan 2024'teki Sadık Vaat-1 operasyonunda İsrail'e karşı kullandığı balistik füzelerinin %50-60'lara varan teknik arıza oranının, Ekim 2024'teki Sadık Vaat-2 operasyonunda %10 seviyesine düşmesi, İran'ın operasyonel öğrenme yeteneğini ve teknik adaptasyonunu göstermiştir.⁵¹ Ancak, Haziran 2025'teki 12 gün süren İran-İsrail Savaşı'nda İran'ın füze envanterinin derinliği anlaşılsa da hareketli fırlatma sistemlerinin hava saldırılarına ve sabotajlara karşı savunmasızlığı ve füzelerin ateşlemeden önce vurulmaları, İran'ın cezalandırıcı caydırıcılığının zayıf halkası olarak ortaya çıkmıştır.⁵²

Görsel 2. İran'ın balistik füze envanterindeki başlıca sistemler ve bilinen menzilleri

48 Freedman, "Iranian Approach to Deterrence", 404.

49 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 62.

50 A.g.e., 68; Gawdat Bahgat ve Anoushiravan Ehteshami, "Iran's Defense Strategy: The Navy, Ballistic Missiles and Cyberspace", *Middle East Policy* 24, sy 3 (07 Eylül 2017): 96.

51 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 75.

52 A.g.e., 77.

Bunun yanı sıra, İran'ın füze programı, nükleer emellerinden ve klasik caydırıcılık mantığından bağımsız düşünülmemelidir. Freedman'a göre, İran konvansiyonel asimetriyi dengeleyecek nihai aracın nükleer kapasitesi olduğunun farkındadır ancak bu kapasiteyi geliştirmek düşman tehdidini artıran tehlikeli bir ikilem yaratmıştır.⁵³ Tahran bu kısır döngüyü, iki ayaklı bir politikayla yönetmeye çalışmış; bir yandan diplomatik kanalları açık tutarak tehdidi yumuşatmayı hedeflerken diğer yandan balistik füzeleri diplomatik manevraların başarısız olması ihtimaline karşı hayati bir yedek güvence mekanizması olarak konumlandırmıştır.⁵⁴ Bu bağlamda İran, mevcut füze kapasitesini "abartı, belirsizlik ve karartma" taktikleriyle birleştirerek düşmanın zafer iyimserliğini kırmayı ve nükleer başlık taşımaya bile yıkıcı hasar potansiyeliyle cezalandırıcı işlevini sürdürmeyi amaçlamıştır.⁵⁵ Ancak, bu İsrail'i ve ABD'yi caydırmakta başarısız olmuştur. Mevlütoğlu'nun belirttiği gibi, 12 Gün Savaşı'nda fırlatma altyapısının korunmadaki zafiyetler başta olmak üzere ortaya çıkan operasyonel sorunlar, İran'ın uzun süreli bir çatışmada bu yedek güvenceyi sürdürülebilir kılmasını zorlaştırdığını göstermiştir.⁵⁶

1.3.3. Mozaik ve Pasif Savunma

İran, cezalandırıcı caydırıcılık araçlarının (vekil güçler ve füzeler) başarısız olması ve ana karanın doğrudan işgale veya saldırıya uğraması senaryosuna karşı, Snyder'in engelleyici caydırıcılık kavramı kapsamında mozaik ve pasif savunma doktrinleri geliştirmiştir. Bu doktrinler, düşmanın hızlı bir askeri zafer kazanmasını imkânsız kılmayı veya bu hedefe ulaşmanın maliyetini katlanılamaz düzeye çekmeyi hedeflemiştir.

RAND raporuna göre mozaik savunma, merkezi komuta zinciri (C2) kopsa veya Tahran ile iletişim kesilse bile Devrim Muhafızları ve Besic milislerinin yerel düzeyde otonom bir şekilde asimetrik savaşı sürdürmesini öngörür.⁵⁷ McInnis'e göre bu doktrin, ABD'nin 1991 Körfez Savaşı ve 2003 Irak işgalinde sergilediği savaş tarzına karşı üretilmiştir.⁵⁸ İran, konvansiyonel bir meydan savaşında ABD'yi yenemeyeceğini kabul etmiş; bunun yerine işgalci gücü uzun süreli, yıpratıcı ve şehir içi çatışmalara dayalı bir bataklığa çekerek zafer olasılığını ortadan kaldırmayı ve bu şekilde de olası bir işgali henüz gerçekleşmeden caydırmayı amaçlamıştır.

Caydırıcılık Unsuru	Türü	Temel Hedef
Vekil Güçler	Cezalandırıcı	Savaşı İran sınırlarından uzak tutmak ve düşmanı dolaylı vurma tehdidi.
Füze ve İHA Programı	Cezalandırıcı	İsrail ve ABD üslerine karşı sert misilleme tehdidi oluşturmak.
Mozaik Savunma	Engelleyici	Olası bir kara işgalini aşırı maliyetli kılmak.
Pasif Savunma	Engelleyici	Kritik sivil ve askeri varlıkları saldırılarından korumak.

Tablo 1. İran'ın caydırıcılık duruşunun unsurları

53 Freedman, "Iranian Approach to Deterrence", 404.

54 A.g.e., 405.

55 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 41.

56 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 77.

57 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 53-54.

58 McInnis, *Iran's Strategic Thinking*, 20.

İran'ın engelleyici caydırıcılığının bir diğer unsuru ise pasif savunma olarak adlandırılan silahsız koruma önlemleridir. İran'ın 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 106. maddesinde ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 102. maddesinde pasif savunma doktrininin önemi ve kapsamı detaylı bir şekilde anlatılmış, bu doktrinin öncelikli pozisyonu gösterilmiştir.⁵⁹ Freedman'a göre İran; nükleer tesislerini, füze silolarını ve komuta merkezlerini ülke geneline dağıtarak, yeraltına gömerek ve sahte hedeflerle gizleyerek düşmanın hava saldırılarının başarı şansını düşürmek istemiştir.⁶⁰ Bu yaklaşım, düşmanın hedefe ulaşmasını fiziksel olarak engelleme ilkesiyle birebir örtüşmektedir. Ayrıca, Huth ve Russett'in caydırıcılığın başarıya ulaşması için gerekli gördüğü saldırıya anında veya kısa vadede karşı koyabilme kapasitesi bağlamında düşünüldüğünde, mozaik savunma ve pasif savunma doktrinleri sınırlı düzeyde etkili olabilmektedir.

1.4. Caydırıcılığın Çöküşü (2024-2025)

İran'ın on yıllardır inşa ettiği ve büyük oranda cezalandırma tehdidine dayanan caydırıcılık mimarisi bugün itibarıyla stratejik bir iflasla yüzleşmektedir. Bu çöküş, anlık bir olay olmaktan ziyade, birbirini etkileyen süreçlerin kümülatif bir sonucudur. Sürecin başlangıç noktası 2020 yılı başında Kasım Süleymani'nin Bağdat Havalimanı'nda ABD tarafından öldürülmesi olmuştur. Çöküşün derinleştiği en kritik aşama, 2024 yılında İsrail'in İran'ı vekil örgüt saldırılarından doğrudan sorumlu tutarak Şam'daki İran diplomatik temsilciliğini vurması olmuştur. Aynı yıl içerisinde İsrail, İran topraklarını hava saldırıları ile vurmuş ve Tahran'da İsmail Haniye'ye suikast düzenlemiştir. Bu saldırılar ve İran'ın misilleme saldırılarının İsrail'de ciddi kayıplara sebep olmaması hem İran'a yönelik dokunulmazlık algısını hem de İran'ın caydırıcılığını zedelemiştir.

Görsel 3. İsrail'in Tebriz'deki Şehid Fekuri Hava Üssü'ne saldırısı, 15.06.2025

59 İran Plan ve Bütçe Kurumu, Altıncı Kalkınma Planı Kanunu (2017–2021) [Qānun-e Barnāme-ye Panjsāle-ye Sheshom-e Towse'e (1396–1400)] (Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2017), 152; İran Plan ve Bütçe Kurumu, Yedinci Kalkınma Planı Layihası (2023–2028) [Lāyehe-ye Barnāme-ye Haftom-e Towse'e (1402–1406)] (Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2023), 127-128.

60 Freedman, "Iranian Approach to Deterrence", 403-4.

Bu aşamadan sonra İran, hızlı bir şekilde caydırıcılığını yeniden tesis edememiş ve İsrail'in Haziran 2025'te İran'a saldırması ile patlak veren 12 Gün Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir. Bu savaş, İran'ın caydırıcılık duruşundaki çöküşün en net göstergesi olmuştur. Bu savaş süresince İran'ın üst düzey komuta kademesi ve kritik görevlerdeki nükleer mühendisleri suikastlar düzenlenerek öldürülmüş ve ülkenin en stratejik askeri ve nükleer altyapısı İsrail ve daha sonra ABD tarafından bombalanmıştır.

İran'ın caydırıcılığının iflasının arkasında üç temel hata bulunmaktadır: engelleyici caydırıcılığın ihmali, cezalandırma kapasitesinin sınırlılığı ve istihbarat zafiyeti.

İran'ın engelleyici caydırıcılığının temelini oluşturan mozaik savunma ve pasif savunma doktrinleri savaş süresince işlevsiz kalmıştır. Çünkü, olası bir kara işgali ve iç karışıklık senaryosuna karşı dizayn edilen mozaik savunma doktrini, İsrail'in hava saldırıları ve istihbarat destekli nokta operasyonları karşısında bir işe yaramamıştır. Öte yandan, güçlendirilmiş veya dağların altında inşa edilmiş sığınak ve tesislerden oluşan pasif savunma tedbirleri de İsrail'in ve ABD'nin nüfuz edici bombaları ile aşılabilmektedir.

İran'ın caydırıcılık stratejisindeki diğer bir temel hata, cezalandırma kapasitesine olan aşırı güveni olmuştur. 2024 yılında başlayan çatışma süreci, İran'ın cezalandırıcı caydırıcılığının sınırlarını göstermiştir. İran'ın en önemli yanılgısı vekil güçler üzerinden cezalandırma mekanizmasına aşırı güvenmesi ve vekil güçlere gereğinden fazla stratejik önem atfetmesidir. Teknolojik üstünlük ve istihbaratın verimli kullanımı, devletlere vekil örgütlere karşı ciddi avantajlar sağlayabilir. Nitekim, İsrail bir dizi operasyonla Hizbullah'ın komuta kademesini ortadan kaldırmış, eğitilmiş kadrolarında ciddi oranda zayıyata sebep olmuş ve örgütün silah envanterini hedef alarak misilleme kapasitesini önemli ölçüde azaltmıştır. Bunun yanı sıra, İsrail'in füze ve roket saldırılarına karşı ürettiği katmanlı hava savunma sistemi, İran'ın vekillerinin saldırılarına karşı da büyük ölçüde başarılı olmuştur. Her ne kadar Husilerin Yemen'den ateşlediği balistik füzelerin bir kısmı İsrail topraklarını vursa da hassasiyetleri düşük olan bu füzeler ciddi kayıplara sebep olmamıştır. Vekil güçler, İsrail'in saldırıları ve hava savunma kapasitesi sebebiyle İran'ın beklediği stratejik etkiyi yaratmamıştır.

Vekil güçlerin yetersizliğine ek olarak, İran'ın doğrudan cezalandırma aracı olarak kullandığı füze ve İHA kapasitesi de İsrail'in İran'ın saldırılarını karşılayabileceğini düşünmesi⁶¹ sebebiyle caydırıcılık tesis etmede başarısız olmuştur. Gerçekten de İsrail'in katmanlı hava savunma mimarisi ile başta ABD olmak üzere İsrail'in müttefiklerinin desteği İran'ın saldırılarını engellemede oldukça başarılı olmuştur. Mevlütoğlu'nun analizine göre, İran'ın Nisan 2024 (Sadık Vaat-1) ve Ekim 2024 (Sadık Vaat-2) saldırılarında ateşlediği balistik füzelerin büyük bir kısmı, İsrail hava savunma sistemleri tarafından engellenmiştir.⁶² Haziran 2025'teki 12 Gün Savaşı'nda İran 550'den fazla balistik füze ve 1.000'den fazla kamikaze dron ile saldırı gerçekleştirmiş ve İsrail Savunma Bakanlığı gibi kritik komuta-kontrol merkezlerini hedef almasına rağmen stratejik bir yıkım yaratamamıştır. Saldırı sonucunda İsrail topraklarına düşen füze veya kalıntı sayısı oldukça sınırlı kalmış ve stratejik olarak göz ardı edilebilir bir etki yaratmıştır.⁶³

Öte yandan, İsrail'in istihbarat başarısı (dolaylı olarak İran'ın istihbarata karşı koyma başarısızlığı) İran'ın abartı, belirsizlik ve gizlilik temelli caydırıcılık yaklaşımını güvenilir olmaktan çıkarmıştır. İsrail'in 12 Gün Savaşı'nın başlarında suikastlarla İran'ın komuta-kontrol yapısını kısa süreliğine de olsa sekteye uğratması ve seyyar füze fırlatma rampalarını tespit edip vurmasıyla İran'ın misilleme kapasitesine de darbe vurmuştur.⁶⁴

Bu süreç, Wirtz'in mücadele edilebilirlik (*contestability*) yaklaşımını doğrulamaktadır. Wirtz'e göre, konvansiyonel

61 İsrail'in bu düşünce istihbarat bilgisine ve operasyonel yeteneklerine olan güvene dayanıyor olabilir.

62 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 74-75.

63 A.g.e., 75-76.

64 A.g.e., 77.

güçler, durdurulabilir ve aşılabılır olduğu için saldırı anda hedefe ulaşma noktasında bir iyimserlik yaratır.⁶⁵ İsrail bu motivasyonla hareket etmiş, İran füzelerini teknik olarak durdurabileceğini ve İran topraklarında çok düşük risk ve maliyetle operasyon yapabileceğini gördüğü anda İran'a saldırmaktan çekinmemiştir. İran'ın füze gücü, İran'ın iddia ettiğinin aksine İsrail toplumuna ve devletine altından kalkılamayacak seviyede bir maliyet ödetememiş; İsrail, İran'ın en şiddetli cezalandırma girişimini yönetilebilir bir maliyete indirgeyerek Tahran'ın caydırıcılığını boşa çıkarmıştır.

Sonuç olarak, bu üç temel hata kısa vadeli dengenin İsrail lehine bozulmasına ve İsrail tarafında hızlı bir şekilde askeri hedeflere ulaşılabilirliğine dair iyimser bir hava oluşmasına yol açmıştır. İran, vekil güçler ve füzeler üzerinden İsrail'e dayanılmaz bir bedel ödeyeceğini varsayarken İsrail, hava üstünlüğüyle, istihbarat operasyonlarıyla ve hava savunma sistemleriyle hem saldırılara karşı koyabileceğini hem de İran'a çok düşük risk ile saldırı yapabileceğini görmüştür. İran, vekil güçler ve füzeler üzerinden cezalandırmaya aşırı odaklanıp kendi hava sahasını ve kritik altyapısını koruyacak bir mimari kurmamıştır. İsrail'in engelleme kapasitesinin İran'ın cezalandırma kapasitesini aştığı ve İsrail'in saldırı kapasitesinin de İran'ın engelleme kapasitesini aştığı bu denklemde, İsrail için İran'a saldırmanın riski ve maliyeti düşmüş, Tahran'ın caydırıcılığı stratejik bir iflasa sürüklenmiştir. Özetle, Tahran'ın engelleyici caydırıcılık kapasitesini ihmal etmesi, cezalandırıcı caydırıcılığının sınırlılıklarını göz ardı etmesi ve karşı istihbarat faaliyetlerindeki başarısızlığı caydırıcılığının iflası ile sonuçlanmıştır.

65 James J. Wirtz, "How Does Nuclear Deterrence Differ from Conventional Deterrence?", *Strategic Studies Quarterly* 12, sy 4 (2018): 59-60.

2. Stratejik Yol Ayrımı: Caydırıcılığın Yeniden İnşası ve Olası Yönelimler

İsrail ile yaşanan 12 Gün Savaşı ve öncesindeki süreçte İran'ın cezalandırıcı caydırıcılık mimarisi çökmüş ve engelleyici caydırıcılık mimarisinin de istihbarat operasyonları ve hava saldırıları karşısında işlevsiz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu stratejik iflas, kendisini sürekli tehdit altında hisseden ve doğrudan savaştan uzak durmaya çalışan İran'ı stratejik bir revizyona gitmeye ve caydırıcılığını yeniden tesis etmeye zorlamıştır. Bu noktada İranlı karar vericilerin önünde üç senaryo belirmektedir: Konvansiyonel bir engelleme kapasitesi inşa ederek güç simetrisi oluşturmak, nükleer silah elde ederek nihai cezalandırıcılığa yönelmek veya mevcut cezalandırma odaklı caydırıcılık duruşunu engelleme kapasitesini artırarak tahkim eden hibrit bir caydırıcılık duruşu tesis etmek.

2.1. Simetrik Denge Arayışı ve Engelleyici Caydırıcılık

İran'ın on yıllardır titizlikle inşa ettiği ileri savunma doktrini ve caydırıcılık mimarisi, 2025 yılı itibarıyla başarısız olmuştur. Tahran'ın güvenlik stratejisinin temeli çatışmayı İran sınırlarından uzakta, vekiller aracılığıyla yürütmek ve füzeleri üzerinden cezalandırma tehdidinde bulunarak kendi topraklarına saldırılmasını engellemektir. Ancak İsrail'in strateji değiştirerek vekillerin yanı sıra doğrudan Tahran'ı da hedef alması, İran'ı mevcut yaklaşımını gözden geçirmek zorunda bırakmıştır.

Mevcut durumda İran için birincil tehdit, vekillerinin vurulması ve zayıflatılması değildir. Asıl tehdit İran hava sahasının düşman uçaklar tarafından kontrol edilebilmesi ve İran topraklarının doğrudan hedef alınmasıdır. İsrail hava kuvvetlerinin İran içindeki stratejik tesislere yönelik saldırıları, İran'ın vekiller, balistik füze ve İHA envanterine dayalı cezalandırıcı caydırıcılığının düşmanın niyetini şekillendirmede yetersiz kaldığını kanıtlamıştır. Düşman hava kuvvetlerinin İran semalarında serbestçe operasyon yapabilmesi, Tahran için büyük bir zafiyettir. Bu zafiyet, tehdit düzeyi uzakta karşılanamayacak olan ve doğrudan İran topraklarını hedef alan bir güvenlik sorununa evrilmiştir.

İran'ın ilk seçeneği, konvansiyonel yollarla bir engelleme kapasitesine ulaşmaktır. İran'ın simetrik düzeyde hava gücü ve entegre hava savunma kapasitesine yatırım yapması, sadece bir silahlanma tercihi değil caydırıcılık duruşunu kökten değiştirecek stratejik bir hamledir. Bu dönüşümün İran'a sağlayacağı temel fayda, güvenilir bir engelleyici caydırıcılık kapasitesinin kazanımıdır. Güçlü bir konvansiyonel kapasite, İsrail veya ABD uçaklarının İran hava sahasına girişini riskli ve maliyetli hale getirecektir. Huth ve Russett'in belirttiği gibi, başarılı bir caydırıcılık için saldırganın kısa vadede askeri bir zafer elde etme ihtimalinin düşük olduğunu ve ödeyeceği bedelin elde edeceği faydadan yüksek olacağını hesaplaması gerekir.⁶⁶

İran'ın konvansiyonel yetenek kazanması öncelikle saldırgan tarafın sıfır zayıyla operasyon yapabilme avantajını ortadan kaldırabilir. Katmanlı bir hava savunma sistemi ve gelişmiş avcı uçakları ile İran, olası bir savaşta hava üstünlüğünü düşmana kaptırmanın önüne geçebilir. Düşman savaş uçaklarının 12 Gün Savaşı'ndaki gibi serbest hareket etmesini zorlaştırabilir. Hava hareketlerinin daha riskli hale gelmesi, düşmanın İran içinde saldırı niyetini

66 Paul Huth ve Bruce Russett, "Deterrence Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly* 32, sy 1 (1988): 33.

de gözden geçirmesini sağlayarak caydırabilir. İran'ın bu engelleyici caydırıcılığının başarılı olması için düşmanın hava savunmalarını bastırma (*SEAD/Suppression of Enemy Air Defenses*) ve imha etme (*DEAD/Destruction of Enemy Air Defenses*) operasyonlarının başarısız olacağına ikna olması da gerekir.

Düşmanın askeri ve stratejik hedeflerine ulaşabileceğine dair iyimser yaklaşımı sebebiyle caydırıcılığın başarısız olduğu durumda, engelleyici caydırıcılık kapasitesi hava sahasını savunarak etkili bir savunma hattı kurabilecektir. Özetle, simetrik denge arayışı, İran için bir lüks değil; hasarın oluşmadan önlenmesini amaçlayan, olduğu durumda da maliyeti azaltacak zorunlu bir stratejik yatırımdır. Öte yandan böyle bir kapasite, İran'ın içeride ve dışarıdaki prestijini de artıracaktır. İran, kendi hava sahasını koruyamayan bir devlet görünümü vermek yerine sınırlarını koruyabilecek kapasitede bir devlet imajı sergileyecektir. Böylece iç kamuoyundaki sarsılan meşruiyetini ve dışarıdaki, özellikle vekil örgütler üzerindeki, imajını tahkim edecektir.

Bu durum, İran'ın nükleer olmayan cezalandırıcı araçlara olan aşırı bağımlılığını azaltıp hava kuvvetleri ve hava savunma sistemlerine dayalı güçlü bir konvansiyonel doktrine geçmesini gerektirir. Ancak, İran savunma sanayii henüz bu derece karmaşık sistemleri üretecek bilgi, kadro ve tecrübeye sahip değildir. Bu yüzden İran'ın önündeki tek seçenek, dış tedarik yoluna giderek Çin ve Rusya'dan muharebe sahasında kendini kanıtlamış araç, sistem ve mühimmatları satın almaktır. İran için bu dönüşümün gerçekleşebilmesinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engeller üç kategori altında incelenebilir: maliyet, zaman ve bağımlılık algısı.

Konvansiyonel bir hava gücü oluşturmak ve katmanlı bir hava savunma şemsiyesi inşa etmek, yaptırımlar altındaki İran ekonomisine ilk bakışta ciddi bir maliyet yükü olarak görünmektedir. Öte yandan, vekalet savaşlarının İran'a maliyetleri ile karşılaştırıldığında maliyetin İran için altından kalkılamaz bir düzeyde olmadığı ortaya çıkmaktadır. Açık kaynaklara ve resmî açıklamalara göre, İran'ın Suriye'de iç savaş süresince harcadığı paranın on milyarlarca doları bulduğu, hatta 2023 itibarıyla 50 milyar dolara ulaştığı iddia edilmektedir.⁶⁷ Bu devasa harcamanın, İran ekonomisine olumlu bir geri dönüşü de olmamıştır. İran, Esad rejimi devrilmeden önce de Suriye'de yaptığı harcamaları karşılayacak ekonomik imtiyazlar elde edememiştir. Ali Hameney'in danışmanı ve eski Devrim Muhafızları Komutanı Yahya Rahim Safevi 2019 yılı başında yaptığı bir açıklamada bu durumu şöyle itiraf etmiştir:

“Yapılan devasa askeri ve mali yatırımlara rağmen, Suriye’de hem İran hem de Rusya kazanan taraftır. Moskova, Şam ile 49 yıllık bir ekonomik ve ticari anlaşma imzaladı ve [Akdeniz kıyısındaki Tartus’ta] bir deniz üssünü elinde tutuyor... Benim görüşüme göre İran da bu ülkedeki askeri harcamalarını telafi etmek amacıyla Suriye ile uzun vadeli bir ekonomik ve ticari anlaşma imzalayabilir.”⁶⁸

İran'ın Suriye'de Esad rejiminin devrilmesiyle boşa giden on milyarlarca dolarlık harcaması, alınacak savaş uçaklarına ve anlaşmanın kapsamına göre değişmekle birlikte, başka ülkelerin yaptığı anlaşmalar göz önüne alınarak, yaklaşık 8-10 filo gelişmiş savaş uçağı alma maliyeti ile eşdeğerdir.⁶⁹ Dolayısıyla, meselenin diğer boyutları göz ardı edildiğinde ve sadece maliyete odaklanıldığında İran'ın güçlü bir konvansiyonel hava gücü kurmasının önünde ciddi bir mali engel olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Benzer bir tablo hava savunma sistemleri için de geçerlidir. Hindistan, 2018 yılında Rusya ile beş adet S-400 hava

67 “Syria Owes \$50 Billion To Iran, Leaked Document Reveals”, *Iran International*, 12 Mayıs 2023, <https://www.iranintl.com/en/202305120655>.

68 “Iran Has Won the War in Syria, Former IRGC Commander Declares”, *KAYHAN LIFE*, 18 Ocak 2019, <https://kayhanlife.com/news/middle-east/iran-has-won-the-war-in-syria-former-irgc-commander-declares/>.

69 “Bangladesh plans to buy 20 Chinese fighter jets worth \$2.2B: official”, erişim 02 Aralık 2025, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bangladesh-plans-to-buy-20-chinese-fighter-jets-worth-22b-official/3712721>; “MSB: Türkiye 20 Eurofighter alıyor | İşte 20 Eurofighter'ın maliyeti”, *Anadolu Ajansı*, 30 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/msb-kaynaklari-turkiye-20-eurofighter-aliyor-43001947>; “TRT World - It's Confirmed! Pakistan Is Acquiring China's J-35 Stealth Jets. What Will India Do Now?”, erişim 02 Aralık 2025, <https://www.trtworld.com/article/9531e0718369>.

savunma sistemi alımını içeren yaklaşık 5,5 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır.⁷⁰ Danimarka 2025 yılı içerisinde ABD ile 8,5 milyar dolar değerinde komuta sistemi, kontrol ağı, füzeler, fırlatma sistemleri, radarları, teknik ve eğitim desteğini de içeren hava savunma sistemi satın alma anlaşması imzalamıştır.⁷¹

Bu meblağlar, İran'ın sadece Suriye'de iç savaş süresince yaptığı harcamalar ile kıyaslandığında bile oldukça düşük kalmaktadır. Sonuç olarak, konunun diğer boyutları bir kenara bırakılıp sadece maliyet analizi yapıldığında; İran'ın on yıllardır bölgedeki vekil örgütlere aktardığı finansal kaynakların, hem etkili bir hava gücü oluşturmaya hem de katmanlı hava savunma şemsiyesi kurmaya fazlasıyla yeteceği ortaya çıkmaktadır. Bu da meselenin özünün kaynak eksikliği değil, kaynak tahsisi ve önceliklendirme sorunu olduğunu göstermektedir.

İran'ın silah tedarikinde siyasi ve ekonomik engellerin olmadığı bir ortam varsayalım. Bu ortamda dahi etkin bir konvansiyonel engelleme kapasitesi inşa etmek; gelişmiş silah sistemlerinin tedariki, personelin eğitimi, yeni doktrinlerin entegrasyonu, bakım ve lojistik altyapının kurulması gereklilikleri düşünüldüğünde uzun vadeye yayılan bir sürecin gerekli olduğu görülecektir. Aslında İran için temel sorun, bu dönüşümün gerektirdiği mutlak süre değil mevcut konjonktürdeki zamanlama sorunudur.

Maliyet ve süre sorunlarının çözüldüğü durumda dahi İran'ın Rusya ve Çin'den savaş uçakları ve hava savunma sistemleri tedarik edebilmesi, bir dizi hukuki ve siyasi engelle karşılaşabilir. Çünkü, Rusya ve Çin'in İran'a silah satışı, bu iki ülkenin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yaptırım kararlarına karşı tavrına bağlıdır. Hukuki engeller dışında ise Körfez'deki Arap ülkeleri gibi İran'ı rakip veya tehdit olarak gören aktörler, İran'ın Rusya ve Çin'den silah tedarikini engellemeye çalışabilir. Dolayısıyla İran, engelleyici caydırıcılık kapasitesi geliştirmek için küresel ve bölgesel aktörlerin olası engellemelerine de takılmamalıdır. Bu da İran'ın Rusya ve Çin ile derin ve yapısal ilişkiler geliştirmesini ya da diğer ülkelerin İran'dan tehdit algılamayacakları şekilde hedef ve politikalarını değiştirmesini zorunlu kılar. Bunlardan ilki, Rusya ve Çin'e karşı bağımlılık ilişkisi doğurma riski taşıırken ikincisi ise İran'ın devrimden beri izlediği dış politika ve stratejik hedeflerinin yeniden tanımlanmasını gerektirir. Mevcut eğilimlere tezat teşkil eden dışarıya bağımlılık oluşturma potansiyeli barındıran politikalar, İranlı elitlerin zihnindeki yerleşik fikir ve yönelimler ile kurumsal yol bağımlılığı (*path dependence*) sebebiyle şiddetli bir dirençle karşılaşabilir.

Eğer Tahran böyle bir dönüşümü daha sakın bir jeopolitik ortamda başlatırsa süreci uzun vadeye yayarak yönetebilir. Ancak İsrail ile sıcak çatışma riskinin zirve yaptığı ve istihbarat sızıntılarının had safhada olduğu mevcut kriz ortamında, İran'ın böyle bir yapılanmaya gitmesi birçok engeli ve riski de beraberinde getirmektedir. İran'ın her an ihtiyaç duyabileceği acil veya kısa vadeli denge ihtiyacı, on yıllar sürececek bir yeniden yapılanma süreciyle karşılanamaz. İran'ın eski asimetric yapısını terk edip henüz tam kuramadığı konvansiyonel yapıya geçiş sürecinde İsrail ve ABD'nin dengeyi kaybetmemek amacıyla gerçekleştirebilecekleri saldırıları da engellemesi gerekecektir. Kısacası, İran'ın bu kadar geniş ve uzun süreli bir savunmasızlık dönemine toleransı yoktur; çünkü bu pencere açık kaldığı sürece, inşa edilmeye çalışılan yeni kapasitenin işlevsel hale gelmeden vurulma olasılığı son derece yüksektir.

Maliyet ve zaman boyutları denklemden çıkarılsa dahi İran'ın simetrik bir modele geçmesi ve engelleyici caydırıcılık duruşu geliştirmesinin önünde ciddi fikri engeller bulunmaktadır. Bu engeller, rejimin stratejik kültürüne kodlanmış ve saplantılı hale gelmiş olan kendi kendine yeterlilik (*self-sufficiency*) arayışı ve bu minvalde kurumlardaki yol bağımlılığıdır.

İranlı elitler için kendi kendine yeterlilik, sadece İran-İrak Savaşı ambargolarının bir sonucu değil rejimin kuruluş

70 Yusuf Emir Işık, "Hindistan'a S-400 teslimatında 2026 hedefi", *DefenceTurk*, 03 Haziran 2025, <https://www.defenceturk.net/hindistan-s-400-teslimatinda-2026-hedefi>.

71 Olgun Yılmaz, "Danimarka'ya 8,5 milyar dolarlık hava savunma sistemi tedariki", *DefenceTurk*, 30 Ağustos 2025, <https://www.defenceturk.net/danimarkaya-85-milyar-dolarlik-hava-savunma-sistemi-tedariki>.

felsefesinin merkezinde yer alan bir ilkedir.⁷² Ali Hamaney'in 1981 yılındaki röportajı bu görüşü çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır: "Silah konusunda kendi kendimize yetemediğimiz sürece dış kaynaklara bağımlıyız demektir. Hiçbir koşulda şartlı silah satın almayacağız."⁷³ Bu yaklaşım, Rafsancani ve Hatemi dönemlerinde de sürdürülmüş; güvenlikte kendi kendine yeter olma ilkesi günümüze kadar gerçek bağımsızlığın ön koşulu olarak görülmüş ve asimetriye odaklanan üst stratejik planlamaları şekillendirmiştir.⁷⁴

Kendi kendine yeterlilik ile ilişkili olan bağımsızlık fikri İranlı elitler için merkezi bir öneme sahip olsa da elitlerin bu kavrama yaklaşımları farklılık gösterir. Reformistler bağımsızlığı daha minimalist bir çerçevede "dış müdahaleden uzak ve eşit olmak" şeklinde yorumlarken rejimin güvenlik mimarisini şekillendiren sertlik yanlıları, her türlü dış etkiyi ve karşılıklı bağımlılığı reddeden maksimalist bir tanıımı benimserler.⁷⁵ Moşirzade, uluslararası ilişkilerdeki yaygın bağımsızlık anlayışının ötesine geçen bu tutumu aşırı-bağımsızlık (*hyper-independence*) olarak adlandırır. Bu yaklaşım, dış güçlere herhangi bir şekilde bağımlılık yaratabilecek her türlü etkileşimden kaçınmayı ve büyük güçlere karşı derin bir şüphe duymayı içerir.⁷⁶

Bu bağlamda, Rusya veya Çin'den gelişmiş hava savunma sistemleri ve uçak filoları tedarik etmenin İran'ı bir bağımlılık ilişkisine sürükleyeceği düşünülebilir. İran'da başta Devrim Muhafızları olmak üzere kurumlarda aktif olan güçlü bir kesim de aşırı bağımsızlıkçı bu yaklaşımı benimsemektedir. Savunma mimarisinin bakım, onarım ve mühimmat tedarikinde Moskova veya Pekin'in inisiyatifine kalması, İran karar alıcıları nezdinde hakim olan kendi kendine yeterlilik ilkesiyle taban tabana zıttır. Bu sebeple, güçlü bir grup dışarıdan alınan koşullu bir güvenlik yerine, içeride üretilen veya bağımlılık ilişkisine girmeyi gerektirmeyen asimetrik yöntemleri tercih etme eğilimindedir.

Bu dönüşümün önündeki diğer bir engel, İran güvenlik mimarisindeki kurumsal atalettir. Stratejik kültürün ve onu oluşturan fikirlerin Devrim Muhafızları ve dini liderlik başta olmak üzere bütün kurumlara sirayet etmesi ve kurumsallaşması, farklı yapısal koşullar altında bile alışkanlık haline gelmiş davranışların tekrarına, yani yol bağımlılığına sebep olmuştur. İranlı elitler, dini ve ideolojik anlatıların baskın olduğu bir ortamda sosyalleştikleri için yerleşik kültürel bağlamdan sapan stratejileri kavramsallaştırmakta zorlanmaktadır. Rejimi sürekli tehditlerden koruma, bölgesel hakimiyet, direniş adı altında nüfuzunu yayma ve ileri savunma hattı kurma fikirleri ile bu hedefleri aşırı bağımsızlıkçı bir düşünceyle gerçekleştirme yönelimi İran'ı çatışmacı, yayılmacı ve asimetrik araçlarla saldırgan bir strateji izlemeye yöneltmektedir. Özellikle Devrim Muhafızları'nın rejim içindeki güçlü pozisyonu Devrim Muhafızları'nın asimetrik harbi önceleyen yol bağımlılığının İran'ın resmi siyasetine sirayet etmesine sebep olmuştur. Bu sebeple yol bağımlılığı, asimetrik yaklaşımın İran için stratejik hedeflerine eriştirmekte başarısızlığına rağmen sürdürülmesine neden olabilir. Dolayısıyla engelleyici caydırıcılık tüm rasyonelitesine rağmen elitler tarafından tercih edilmeyebilir.

Öte yandan, Devrim Muhafızları ile düzenli ordu (Erteş) arasındaki kurumsal rekabet de caydırıcı nitelikte bir engelleyici kapasitenin inşasını zorlaştırabilir. Konvansiyonel ordunun güçlendirilmesi, Devrim Muhafızları'nın sistem içerisindeki hâkim konumunu ortadan kaldıracı ve bütçeden daha az pay alma riski doğuracağı için Devrim Muhafızları tarafından kurumsal çıkarlarını tehdit eden bir durum olarak algılanabilir.

72 Homeira Moshirzadeh, "Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy", *Security Dialogue* 38, sy 4 (2007): 531.

73 S. Balakrishnan, "Summary of Interview with Ayatollah Khamene'i," *The Times of India* (Bombay), 11 Şubat 1981, Near East/North Africa Report [JPRS-77525] (Washington, D.C.: Joint Publications Research Service, 6 Mart 1981), 16-17.

74 Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran*, 12; Vision of the Islamic Republic of Iran Network 1, "Khatami addresses armed forces, Defence Ministry staff" 1 Ağustos 1998, Summary of World Broadcasts: Third Series, 4 Ağustos 1998, MED/4-MED/3, Readex: BBC Monitoring.

75 Homeira Moshirzadeh ve Ali Nazifpour, "Iranian Exceptionalism and Iran-US Relations: From 1979 to 2021", *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy 32 (01 Temmuz 2020): 342.

76 Moshirzadeh, "Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy", 530.

Devrim Muhafızları, Erteş ile arasındaki dengenin bozulmaması için gelişmiş silah sistemlerini kendi bünyesinde bulundurmak istemektedir. Bu sebeple, komuta-kontrol sorunları ve operasyonel zafiyet doğurmasına rağmen düzenli ordununkinden bağımsız bir hava savunma gücü oluşturmuştur.⁷⁷ Benzeri bir durum, tedarik edilecek yeni konvansiyonel silah ve sistemler için de geçerli olabilir. Askeri erkin Devrim Muhafızları ile Erteş arasında paylaşılmasının iki önemli sonucu olacaktır. Birincisi komuta-kontrol sorunları sebebiyle bu silahların verimli bir şekilde kullanılamamasıdır. İkinci sonuç ise konvansiyonel silahların asimetrik harpte uzmanlaşmış ve saldırgan bir doktrin benimseyen Devrim Muhafızları'nın elinde asimetrik doktrinlere dahil edilerek kullanılmasıdır. Her iki sonuç da tedarik edilen gelişmiş silah sistemlerinden tam verim elde edilememesine sebep olacaktır.

Ancak, stratejik kültür ve fikirlerin etkisi mutlak ve deterministik şekilde belirleyici değildir. Savaşlar, ciddi yenilgiler, krizler ve devrimler gibi şoklar stratejik kültüre içkin fikir ve davranış kalıplarını sorgulatarak radikal bir şekilde değişmesine sebep olabilir.⁷⁸ Dolayısıyla, 2024-2025 yıllarındaki saldırılar sebebiyle İran'ın yaşadığı şoklar çok güçlüdür. Bu şoklar İran'da yerleşik fikirlerin ve ilkelerin sorgulanmasına, engelleyici caydırıcılık için dış alım yoluyla konvansiyonel kapasiteye yatırımın daha fazla desteklenmesine sebep olabilir. Zira, İran'ın 40 yılda inşa ettiği vekil ağı işlevsizleşmekte, bölgesel liderlik hedefleri ve bu doğrultudaki hamleleri boşa çıkmakta ve ülkeyi geriletmektedir. Daha da önemlisi, İranlı elitlerin yıllardır kaçındığı konvansiyonel savaşın İran topraklarında cereyan etmesi mevcut stratejileri şekillendiren fikri zeminin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Bu farkındalık ve dönüşüm de İranlı elitlerde zayıf olan esneklik ve adaptasyona bağlıdır.

2.2. Cezalandırmanın Zirvesi: Nükleer Silah

Konvansiyonel dengenin maliyet, zaman veya yol bağımlılığı/ilkesel karşı duruştan biri veya birkaçı sebebiyle kısa vadede kurulamayacağını anlaşılmaması, Tahran yönetimini diğer alternatiflere yöneltebilir. Bu alternatif strateji de öncelikle olası saldırıları caydırmayı ve İran'ı konvansiyonel savaştan uzak tutmayı hedeflemelidir. Çünkü İran'ın mevcut balistik füze envanterinin İsrail hava savunma sistemleri karşısında büyük oranda engellenebilir olduğu ve İran topraklarının saldırıya açık olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra İran, İsrail'in yeniden bir saldırı düzenleme niyetinde olup olmadığından da emin olamamaktadır. Mevcut tehdit algısı ve konvansiyonel dengesizlik ile bu dengenin sağlanmasının maliyetli ve zaman alıcı doğası, Tahran'ı Mearsheimer'in nihai caydırıcı, Wirtz'in ise büyük oranda engellenemez olarak nitelendirdiği seçeneğe, nükleer silaha yönelmektedir.⁷⁹

Bu seçenek, aynı zamanda rejimin stratejik kültürüne kodlanmış olan fikirlerle de örtüşen yoldur. Güvenlik ve çıkarları korumada kendi kendine yeter olma ideali ve Eisenstadt'ın belirttiği olası ambargoların etkisini minimize etme arayışı, aşırı-bağımsızlıkçı çevrelerin nezdinde dışarıdan savaş uçağı ve hava savunma sistemleri almaktan ziyade içeride nükleer kapasite geliştirmeyi daha cazip hale getirmektedir.⁸⁰ Zira savaş uçağı almak İran'ı Rusya veya Çin'e bağımlı kılacaktır ancak nükleer silah, rejimin kendi imkanlarıyla üreteceği ve kullanım, bakım ve tedarik konularında dışa bağımlı olmayacağı bir seçenek olacaktır.

Tahran yönetimi için nükleer silahlar, caydırıcılığın merkezi parçası olmasının ötesinde, rejimin hayatta kalması ve bölgesel güç statüsü için kritik bir araç olacaktır. Bir RAND raporuna göre, İran'ın konvansiyonel askeri zayıflığı

77 İran, bu komuta kontrol zafiyetini gidermek ve iki ordu arasındaki koordinasyonu sağlamak için Hatemül Enbiya Merkez Karargahı'nı kursa da bu karargahtan savaş durumunda istenilen düzeyde verim alınamadığı görülmüştür.

78 Colin S. Gray, "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture", içinde *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*, ed. Jeannie L. Johnson, Kerry M. Kartchner, ve Jeffrey Arthur Larsen, Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 238-39; Jeffrey S. Lantis, "Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism", içinde *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*, ed. Jeannie L. Johnson, Kerry M. Kartchner, ve Jeffrey Arthur Larsen, Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 44.

79 John J. Mearsheimer, "Nuclear Weapons and Deterrence in Europe", *International Security* 9, sy 3 (1984): 20; Wirtz, "How Does Nuclear Deterrence Differ from Conventional Deterrence?", 58.

80 Moshirzadeh, "Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy", 531; Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran*, 11-12.

ve ABD gibi başat rakiplere karşı duyduğu derin güvensizlik, nükleer silah arayışının temel itici gücüdür.⁸¹ Bu motivasyon üç ana sütun üzerine inşa edilmiştir:

İlk olarak, nükleer silahlar İran'a nihai beka garantisi verebilir. Rejimin varlığını ve temel çıkarlarını tehdit eden bir dış tehdide karşı İran nükleer silah kullanım tehdidiyle caydırıcılık elde edebilir. Bunun yanı sıra İran asimetrik tırmandırma⁸² (*asymmetric escalation*) doktrinini benimseyerek kendisinden konvansiyonel olarak üstün olan düşmana karşı nükleer savaşa tırmandırma tehdidinde bulunarak saldırıları daha az risk ve hasarla durdurabilir. Dolayısıyla, nükleer silahların cezalandırma kapasitesi hem rakibi savaşmaktan vazgeçirebilir hem de olası bir saldırıda İran için savaş içi caydırıcılık (*in-war deterrence*) rolü oynayarak saldırganı daha ileri hamleler yapmaktan alıkoyabilir ve bu şekilde savaşın İran'a maliyetini azaltabilir.

Görsel 4. İsrail Tahran'da İranlı nükleer bilimcilerin bulunduğu binayı hedef aldı, 13.06.2025

81 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 41.

82 Bu doktrine yönelik detaylı bilgi için bkz: Narang, Vipin. *Nuclear Strategy in the Modern Era: Regional Powers and International Conflict*. Princeton University Press, 2014.

İkinci olarak, nükleer silah elde edecek kapasiteye erişmek İran için bir bağımsızlık ve statü sembolü olacaktır. Bu yetkinlik, İran'ın nükleer kulübe dahil olarak uluslararası sistemdeki büyük güç statüsü özlemlerini tatmin edecek en güçlü araçtır. Scott Sagan'ın belirttiği üzere, nükleer kapasite burada sadece askeri bir güvenlik aracı olarak değil, aynı zamanda devletin prestijini içeriye ve dışarıya yönelik artırma aracı olarak görülmektedir.⁸³ Luciano Zaccara'nın işaret ettiği gibi İran'ın nükleer programı İran'ı bölgesinde etkin bir güç olmanın ötesine geçirerek küresel güçler tarafından tanınan ve oyunun kurallarını değiştirebilen prestijli bir aktör olma hedefine ulaştırma aracı olarak da görülmektedir.⁸⁴ Hümeysra Muşirzade'nin vurguladığı gibi İran yönetimi, buğday üretiminden nanoteknolojiye kadar uzanan geniş bir kendi kendine yeterlilik idealinin peşinde koşmaktadır ve nükleer program bu doğrultuda ulaşılması gereken bir ulusal zaferdir.⁸⁵

Üçüncü ve pratik bir motivasyon da nükleer silahların kalkan olma işlevidir. Tahran'ın elde edeceği bir nükleer koruma şemsiyesi, İran'ın vekalet savaşlarını daha az riskli bir şekilde yürütmesini sağlayabilir. Nükleer bir İran, İsrail veya ABD'nin Lübnan, Yemen veya Irak'taki vekillere yönelik müdahalelerini sınırlandırabilir. Ayrıca, vekil örgütlerin saldırılarından İran'ın doğrudan sorumlu tutularak İran'a saldırı düzenlenmesi ihtimalini de oldukça azaltabilir.

Son olarak, İran bu kapasiteyi hedefe ulaştıracak altyapıya halihazırda sahiptir. İran için nükleer seçenek, sıfırdan inşa edilecek bir süreç değil mevcut füze kapasitesine eklenecek bir tamamlayıcı parça niteliğindedir. İran orta menzilli balistik füze envanteri ile olası bir nükleer başlığı İsrail veya bölgedeki ABD üslerine ulaştırabilir. Dolayısıyla nükleer konusunda bilgi ve tecrübeye sahip, nükleer bomba yapmaya yetecek kadar zenginleştirilmiş uranyum stoğu bulunan İran'ın önündeki mesele, bombanın yapımı ve füzelere entegrasyonudur. İsrail ve ABD'nin son saldırılarının ardından zenginleştirilmiş uranyum stoğunun ve üretim kapasitesinin akıbeti hakkında açık kaynaklara yansımış teyitli bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İran'daki mevcut bilgi ve tecrübe, saldırılara rağmen nükleer silah elde etmenin bir kapasite sorunu değil sadece zaman sorunu olduğunu göstermektedir. Bu sorun dışarıdan teknolojik destek alınabildiği takdirde daha hızlı aşılabılır.

Kâğıt üzerinde rejimin bekasını garanti altına alan nihai çözüm gibi görünse de nükleer caydırıcılık elde etmeye yönelmek, İran'ın güvenliğini tehlikeye atacak ciddi riskleri de beraberinde getirmektedir. En yakın ve tehlikeli risk, İsrail ve ABD'nin İran'ın nükleer silah sahibi olmasını engellemek amacıyla İran'a yönelik önleyici saldırıdır. İran'ın konvansiyonel dengeyi sağlamadan girişeceği nükleer silah elde etme süreci, caydırıcılığının en zayıf olduğu dönem olacaktır. İran'ın nükleer eşiği aşma hazırlığı veya silahı monte etme süreci, İsrail ve ABD tarafından geri döndürülemez bir tehdidin oluşmak üzere olduğu şeklinde algılanacaktır. Bu durum, İran henüz bombayı tamamlayamadan nükleer tesislerini ve liderlik kadrosunu hedef alan yeni bir kapsamlı saldırıyı tetikleyebilir. Yani nükleer silah arayışı, önlemek istediği savaşı bizzat başlatabilir.

Öte yandan, nükleer şemsiye, İran'ı büyük çaplı bir işgalden veya rejim değişikliği hedefleyen operasyonlardan koruyabilir. Ancak bu şemsiye, İsrail'in suikastlar, siber saldırılar, sabotajlar veya sınırlı nokta operasyonları gibi savaş eşiği altındaki eylemlerini veya nükleer eşiğin altında kalacak çatışmaları engelleyemeyebilir. Aksine, taraflar topyekûn savaştan korkacağı için gri alandaki çatışmaların şiddeti daha da artabilir. İran vekillerine aktardığı daha gelişmiş saldırı imkanları ile İsrail'i vurmaya çalışabilir. İsrail ise istihbarat kabiliyetini kullanarak suikastlar ve sabotajlarla İran'ı hedef almaya devam edebilir.

Bu noktada İsrail'in nükleer silah sahibi olduğunu ve İran'ın nükleer cezalandırma tehdidinde bulunurken bu

83 Scott D. Sagan, "Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb", *International Security* 21, sy 3 (1997): 76.

84 Luciano Zaccara, "Iran's Permanent Quest for Regional Power Status", içinde *Diplomatic Strategies of Nations in the Global South*, ed. Jacqueline Anne Braveboy-Wagner (Palgrave Macmillan, 2016), 183.

85 Homeira Moshirzadeh, "Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy", *Security Dialogue* 38, sy 4 (2007): 531, 537.

durumu göz önüne alacağını da vurgulamak gerekir. Nitekim İsrail gibi İran'ın da bir nükleer savaşa girmek istemeyeceği, bu sebeple çatışmaları gri alanda tutacağı veya sınırlı ve tırmanmasını engelleyecek şekilde yürüteceği öngörülebilir. Özetle İran'ın nükleer silah elde etmesi, rejimin bekasını garanti altına alabilir ama İran'ın güvenliği ve istikrarını tam olarak garanti etmez.

2.3. Hibrit Model: Engelleme ile Tahkim Edilmiş Cezalandırma

Tam simetrik bir konvansiyonel güç oluşturmanın ve nükleer silah elde etmenin kısıtları ve riskleri göz önüne alındığında Tahran için en rasyonel ve sürdürülebilir senaryo, cezalandırıcı ve engelleyici caydırıcılığın birlikte ve aşamalı olarak geliştirildiği bir hibrit modeldir. Bu modelde İran, öncelikle elindeki cezalandırma kapasitesini kısıtlı ama etkili bir engelleme gücüyle tahkim etmeyi ve saldırganın maliyet-fayda hesabını kendi lehine etkilemeyi amaçlar. Öncelikli hedef, İsrail ile simetrik bir hava üstünlüğü savaşına girmek değil İsrail'in İran hava sahasındaki mutlak hakimiyetini tartışmalı hale getirerek operasyonel riskini maksimize ederken cezalandırma kabiliyetini de geliştirmektir.

Bu modelde inşa edilmesi amaçlanan konvansiyonel kapasite, olası bir saldırının İran'a maliyetini azaltırken saldırgana olan riskini ve maliyetini artıracaktır. Bu caydırıcılık duruşunun stratejik özü, düşmanın saldırı hesaplarını iki temel düzlemde değiştirmeyi hedefler: Giriş maliyeti ve karşılık kesinliği. İlkinde İran, sadece pasif savunma ile saklanmak yerine avcı uçakları ve katmanlı hava savunma sistemleri ile İsrail uçakları için hava sahasını risksiz bir atış poligonu olmaktan çıkarıp kayıp riskinin bulunduğu gerçek bir muharebe sahasına dönüştürebilir.

İkinci düzlemde ise bu model, İran füzelerinin ilk saldırıda imha edilemez olduğunu kanıtlayarak bu füzelerin ateşleneceğine dair tehdidi kesinleştirir. Hava kuvvetlerinin hedef tespit ve imha döngüsü kırılarak saldırgan, hem uçaklarını kaybetme riskiyle karşılaşacağına hem de İran'dan gelecek yoğun bir füze salvosuyla yüzleşeceğine ikna edilebilir.

Görsel 5. İran'ın İsrail'e düzenlediği füze saldırısı, 15.06.2025

Böylesi bir caydırıcılık duruşu ilk aşamada üç ana bileşen üzerine inşa edilebilir: Pasif savunma, hava üstünlüğünün kaybedilmemesi, cezalandırma kapasitesinin artırılması.

İran'ın tüm hava sahasını kapatacak geniş kapsamlı bir hava savunma ağı kurması ve İsrail'inkine eşdeğer bir hava gücüne sahip olması kısa vadede zaman kısıtı sebebiyle mümkün değildir. Öte yandan, İran'a yönelik mevcut İsrail tehdidi göz önüne alındığında ise İran'ın bir ara çözüm üretmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kritik sivil ve askeri yapıları koruyacak nokta savunma yaklaşımı benimsenebilir. Mevlütoğlu'nun 12 Gün Savaşı analizinde belirttiği üzere, İran'ın cezalandırıcı caydırıcılığının en zayıf halkası, seyyar fırlatma rampalarının açık arazide hava saldırılarına karşı savunmasız kalmasıdır.⁸⁶ Dolayısıyla, savunma sistemlerinin bu rampaları da koruyacak şekilde yerleştirilmesi İran'ın saldırı kabiliyetini artıracaktır. Rusya veya Çin'den tedarik edilecek sınırlı sayıdaki gelişmiş sistem, ülke geneline yayılmak yerine; sadece nükleer tesisler, karşı saldırıda kullanılacak sistem ve silahlar ile komuta merkezleri etrafında yoğunlaştırılarak A2/AD (Erişimi Engelleme/Bölgeden Men Etme) uygulanabilir.

İran'ın İsrail karşısında hava üstünlüğünü ele geçirebileceği bir hava kuvveti de kısa vadede erişilebilir bir hedef değildir. Ancak, İran'ın İsrail'e karşı hava üstünlüğünü tamamen kaybetmeyeceği düzeyde, İsrail'in riskini artıracak bir hava gücünün mevcudiyeti hava savunma ağı ile birlikte işlevsel olabilir. Bu da İsrail için İran'a saldırının maliyetini artırarak saldırı niyetini gözden geçirmesini sağlayabilir. Ek olarak, istihbarat, siber ve elektronik harp kapasitesi, saldırıdan ziyade savunma odaklı bir şekilde değerlendirilebilir. İsrail'i operasyon öncesinde ve esnasında körleştirecek bir karşı istihbarat ve elektronik harp şemsiyesi; düşmanın hedefi tespit etmesini engelleyerek İran'ın stratejik varlıklarını koruyacak, bunun bilinmesi de engelleyici caydırıcılığı artırabilecektir.

İran'ın kritik askeri ve nükleer tesisleri de İsrail'in hava üstünlüğü sebebiyle saldırılara karşı açık hedef haline gelmiştir. Bu açıdan İran, hava savunma sistemlerinin ve avcı uçaklarının tehditleri engelleyememe ihtimaline karşı pasif savunma doktrinini de ciddi ölçüde geliştirmek zorundadır.

Bu noktada füzelerin sadece depolanmasının değil, fırlatma hazırlık ve ateşleme süreçlerinin de yer altına alınması İran için faydalı olabilir. Füzelerin yüzeye çıkmadan, yeraltı silolarından veya dağ içi tünellerden ateşlendiği bir sistem, istihbarat zafiyeti giderildiği takdirde, İsrail hava kuvvetlerinin hedef tespit ve imha döngüsünü kıracaktır. Böylece, saldırı anında füzelerin hayatta kalma oranı artırılarak, Wirtz'in bahsettiği mücadele edilebilirlik zafiyeti, fiziksel koruma ile aşılmaya çalışılacaktır. Benzer bir fiziksel koruma kritik askeri ve sivil yapılar için de inşa edilmelidir. Bu noktada İran'ın İsrail ile yaşanan savaşta kötü bir sınav veren istihbarata karşı koyma kapasitesinin de artırılması gerekmektedir.

Hibrit modelin saldırı ayağı, İsrail'in hava savunma mimarisini teknolojik nitelikte değil, operasyonel nicelikte aşmayı hedefleyen doyurma/satürasyon prensibine dayanır. 2024-2025 dönemindeki çatışmaların ve 12 Gün Savaşı'nın sahadaki en kritik çıktılarından biri, İsrail'in hava savunma mühimmat stoklarının sürdürülebilirliğindeki kırılganlık olmuştur.⁸⁷ Yüksek yoğunluklu ve uzun süreli saldırılar, İsrail'in önleyici füze stoklarını hızla tüketmiştir. İran, bu zafiyeti kalıcı bir stratejiye dönüştürerek; hassasiyetini ve teknolojisini giderek geliştirdiği füze ve insansız hava aracı (kamikaze ve FPV) sayısını ve operasyonel işlevini önemli ölçüde artırarak İsrail'in hava savunma şemsiyesini aşabilir. Bu şekilde İran'ın füzelerinin hedefe ulaşma ihtimali ve cezalandırma kabiliyeti artırılabilir. Bu iyileştirmeler ve kapasite artırımı, İran'ın nükleer silah elde etme hedefine ulaşmasını sağlayacak daha geniş kapsamlı ve zamana yayılmış bir stratejik yol haritasının önemli bir basamağını oluşturabilir.

Hibrit model statik bir savunma planı değil cezalandırma ve engelleme kapasitelerinin birbirini koruyarak İran'ın

86 Mevlütoğlu, *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*, 77.

87 Merve Berker, "US used quarter of its high-end THAAD missile interceptors in Israel-Iran war: Report", 28 Temmuz 2025, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/us-used-quarter-of-its-high-end-thaad-missile-interceptors-in-israel-iran-war-report/3643880>; Ari Cicurel, *Shielded by Fire: Middle East Air Defense During the June 2025 Israel-Iran War* (JINSA, Ağustos 2025), https://jinsa.org/jinsa_report/rising-lion-air-defense/.

caydırıcılığını aşamalı şekilde tesis etmesine ve son aşamada İran'ı nihai stratejik hedefi olan nükleer silah sahibi olmaya taşıyabilecek dinamik bir süreçtir. Bu sürecin ilk aşamasında İran, yeraltı tahkimatlarını ve nokta hava savunmasını inşa ederken mevcut cezalandırma kapasitesini saldırganı caydırmak için agresif bir tehdit unsuru olarak kullanabilir. Buradaki amaç, bir caydırıcılık dengesi kurarak engelleyici caydırıcılığı oluşturmak için zaman kazanmaktır. Engelleme kapasitesi (yeraltı şehirleri, avcı uçakları ve hava savunma sistemleri ile A2/AD entegrasyonu) tamamlandığında, bu yapılar bir yandan cezalandırma araçlarını koruyarak onların beka kabiliyetini garanti altına alıp saldırganın riskini artırırken bir yandan da İran'ın saldırı durumunda karşılaşılabileceği maliyeti azaltır. Son olarak, hibrit modelin en önemli çıktısı, nükleer caydırıcılık için daha az riskli bir zemin hazırlamasıdır. Ön alıcı saldırı riski, ancak güçlü bir engelleme kapasitesi sağlandığında minimize edilebilir. Dolayısıyla hibrit model, İran nükleer eşiği aşmaya karar verdiğinde bu süreci İsrail saldırılarına karşı koruyacak güvenlik şemsiyesini de tesis etmiş olur.

Sonuç olarak hibrit model, Tahran yönetimi için risk ve fayda dengesinin optimize edildiği bir çıkış yoludur. 5.1'de tartışılan tam simetrik modele kıyasla bu model daha maliyet-etkin ve hızlı kurulabilir. 5.2'de ele alınan nükleer seçeneğe kıyasla ise daha az kışkırtıcıdır. Dolayısıyla İsrail ve ABD'nin önleyici saldırısını tetikleme riski daha düşüktür. İran bu modelle aktif ve pasif savunma kalkanının ardında hem konvansiyonel ve asimetrik gücünü korur hem de nükleer eşiğe güvenle yürüyebileceği stratejik zamanı satın alır.

Stratejik Yönelim	Temel Mantık	Beklenen Fayda	Temel Risk ve Engeller	Türkiye İçin Olası Sonuçlar
1. Konvansiyonel Denge	Modern savaş uçakları ve hava savunma ağı ile İsrail saldırılarını engellemek.	Hava sahası hakimiyeti, meşru savunma hattı ve saldırı maliyetini artırma.	Kurulumu çok uzun sürer ve bu arada savunmasız kalınır. Rusya/Çin'e stratejik bağımlılık yaratır.	Konvansiyonel üstünlüğün kaybı; sınır ötesi operasyonlarda risk artışı.
2. Nükleer Seçenek	Nükleer silah kullanma tehdidiyle düşmanın niyetini şekillendirmek.	Rejim bekasının garantisi.	Silaha ulaşmadan İsrail/ABD tarafından vurulma ve topyekün savaş riski.	Nükleer tehdit, nükleer şemsiye altında manevra alanı bulan bir İran; asimetrik tehdidin kontrolsüzleşmesi.
3. Hibrit Model	Mevcut cezalandırıcı kapasiteyi güçlendirirken aktif ve pasif engelleyici caydırıcılık unsurlarıyla tahkim etmek.	Nükleer eşiğe yürürken kendini korumak ve İsrail'in saldırı başarısını düşürmek.	Bölge ülkelerini silahlanma yarışına itmesi ve gri bölge çatışmalarını artırması.	Zamana yayılmış risk; konvansiyonel ve nükleer tehdidin kademeli birleşimi.

Tablo 2. İran'ın caydırıcılığını yeniden tesisine dair olası yönelimleri

İran'ın caydırıcılığını yeniden tesis etmek için hangi modeli tercih ettiğine dair resmî bir açıklama bulunmamaktadır. Açık kaynaklara İran'ın Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi tedarik ettiği ve Su-35 uçağı satın almak için görüşmeler yaptığına dair haberler yansımıştır.⁸⁸ Bunun yanı sıra, İran'ın Çin'den savaş uçağı ve hava savunma sistemi tedarik ettiğine dair haberler hem Çin resmi kaynakları hem de İran medyası tarafından yalanlanmıştır.⁸⁹ Öte yandan bazı İranlı yetkililer, balistik füzelerin 12 Gün Savaşı'nda etkili olduğunu ve İsrail'in bir sonraki saldırısını caydıracağını iddia etmiştir.⁹⁰ İsrailli ve Batılı resmi kaynaklar da İran'ın önceliğinin füze yeteneklerinin hızlı bir şekilde daha ileri seviyeye getirilmesi olduğu ve bu doğrultuda balistik füze üretim kapasitesinin restore edilmesi ve artırılması çalışmalarının yapıldığını iddia etmiştir.⁹¹

88 Başak Berber, "İran Rus S-400 sistemini ilk kez sahada test etti", *Savunma SanayiST*, 28 Temmuz 2025, <https://www.savunmasanayist.com/iran-rus-s-400-sistemini-ilk-kez-sahada-test-etti/>; "İran'ın 48 adet Sukhoi-35 savaş uçağı satın almasına ilişkin olası anlaşmaya dair sızıntılar", *Independent Türkçe*, 07 Ekim 2025, <https://www.indytrk.com/node/766042/d%C3%BCnya/i%C4%B1n-48-adet-sukhoi-35-sava%C5%9F-u%C3%A7a%C4%B1n-almas%C4%B1na-ili%C5%9Fkin-olas%C4%B1-anla%C5%9Fmaya-dair>.

89 "Çin Ejderhası İran Semalarında: Gerçek mi, İddia mı?", *Mehr Haber Ajansı* (Mehr News Agency, 18 Kasım 2025), <https://tr.mehrnews.com/news/1932215/Çin-Ejderhası-İran-Semalarında-Gerçek-mi-İddia-mı>; Mustafa Deveci, "Çin, İran'a hava savunma sistemi verdiği haberini yalanladı", *Anadolu Ajansı*, 09 Temmuz 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-irana-hava-savunma-sistemi-verdigi-haberini-yanlandi-/3625699>.

90 Ria Reddy vd., "Iran Update, December 9, 2025", *Critical Threats*, 09 Aralık 2025, https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-december-9-2025?utm_campaign=22129330-FDP_NLR%20CTP%20Iran%20Update&utm_medium=email&_hsenc=p2ANqtz-9D6d30dqK-NgD9imwyTg0JUCmefC3_Usi_Pu-pxhnttC5wRdBJBpwcuZ3RPgm0F0nB2CPoMxcoaXoNMuZinJBwUV3DSSA&_hsmi=393757660&utm_content=393757660&utm_source=hs_email.

91 A.g.e.

3. Jeopolitik Yansımalar ve Türkiye İçin Stratejik Sonuçlar

İran'ın 2024-2025 döneminde caydırıcılık duruşunun çöküşü ve caydırıcılığı yeniden tesis arayışı, bölgesel güç dengelerini derinden etkileyecek bir potansiyele sahiptir. Tahran'ın caydırıcılığını yeniden tesis etmek için yöneleceği her senaryo (konvansiyonel denge, nükleer silahlanma veya hibrit model), Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve bölgesel çıkarlarını doğrudan etkileyecektir. Bu durum, Türkiye'yi konvansiyonel üstünlüğün erozyonu, nükleer tehdit ve nükleer şemsiye altında artan asimetrik tehdidin yükselmesi ihtimallerini içeren ciddi güvenlik riskleriyle karşı karşıya bırakabilir.

3.1. Güç Dengesinin Bozulması: Konvansiyonel Üstünlüğün Erozyonu

İran'ın güçlü bir hava ve hava savunma kapasitesine sahip olarak denge oluşturması, Türkiye açısından ciddi jeopolitik maliyetler doğuracaktır. Halihazırda Türkiye, etkili hava gücü ve gelişmiş SİHA kapasitesiyle İran'a karşı belirgin bir konvansiyonel üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlük, Ankara'ya bölgesel krizlerde caydırıcı bir güç çarpanı sağlamaktadır. Mesela, İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı aktif destek karşısında İran'ın sahadaki denklemi değiştirecek bir müdahalede bulunamamasının temel nedenlerinden biri, Türkiye karşısındaki konvansiyonel zafiyetiydi. Özellikle Türk F-16 savaş uçaklarının Bakü'de konuşlanması,⁹² İran'ı Azerbaycan'ı engelleyecek şekilde bir operasyon yapmaktan caydıran en önemli etken olmuştur. İran'ın Azerbaycan sınırında yaptığı askeri tatbikat ve yığınaklara Türkiye ve Azerbaycan orduları nehir geçme senaryosunu da içeren bir ortak tatbikat düzenleyerek karşılık vermiştir.⁹³ Bu şekilde Türkiye'nin Azerbaycan'ı savunmadaki kararlılığı gösterilerek İran'ın kendisinden konvansiyonel olarak daha üstün olan bir güç karşısında geri adım atması sağlanmıştır.

Ancak İran'ın A2/AD yeteneği sağlayan gelişmiş savaş uçakları ve hava savunma sistemleri edinmesi, bu denklemi Türkiye'nin aleyhine değiştirebilir. İran'ın güçlü bir A2/AD yeteneği inşa etmesi ve İran hava kuvvetlerinin sınır ötesi operasyonel kabiliyet kazanması, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarını daha riskli hale getirebilir. Türkiye'nin Kafkasya ve Irak'ın kuzeyindeki varlığından rahatsız olan İran, şimdiye kadar Türkiye'ye karşı oldukça temkinli davranmak zorunda kalmıştır. İran, Türkiye ile konvansiyonel bir dengeye ulaştığı durumda Türkiye'nin cezalandırıcı kapasitesinden çekinmeyerek Türk ordusunun kara ve hava hareketlerini engelleyecek veya sabote edecek şekilde hava ve hava savunma gücünü kullanarak çok daha agresif ve özgüvenli bir strateji uygulayabilir.

92 Fatih Mehmet, "Aliyev: 'Eğer Azerbaycan'a dış müdahale olursa, Türk F-16'larını semada göreceksiniz'", *DefenceTurk*, 26 Ekim 2020, <https://www.defenceturk.net/aliyev-eger-azerbaycana-dis-mudahale-olursa-turk-f-16larini-semada-goreceksiniz>.

93 Ahmet Dursun, "İran'ın Azerbaycan'a yönelik tutumu ve sınırdaki askeri tatbikatlar gerilimi tırmandırıyor", *Anadolu Ajansı*, 12 Kasım 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranin-azerbaycana-yonelik-tutumu-ve-sinirdaki-askeri-tatbikatlar-gerilimi-tirmandiriyor/2736058>; "Azerbaycan-Türkiye ortak tatbikatında hedefler tam isabetle vuruldu", *Hürriyet*, 06 Aralık 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/azerbaycan-turkiye-ortak-tatbikatinda-hedefler-tam-isabetle-vuruldu-42183006>; "Türk F-16'ları Türkiye-Azerbaycan Birleşik Müşterek Tatbikatı'na katılıyor", *Hürriyet*, 05 Aralık 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-f-16lari-turkiye-azerbaycan-birlesik-musterek-tatbikatina-katiliyor-42182679>.

3.2. Nükleer Şemsiye Altında Artan Tehdit

İran'ın caydırıcılığını yeniden tesis etmek için nükleer silah elde etmesi, Türkiye için oldukça ciddi riskler doğuracaktır. Mevcut durumda Türkiye'nin konvansiyonel kapasitesi İran'a karşı bir cezalandırıcı caydırıcılık üretebilmektedir. İran'ın kendisinin veya vekillerinin Türkiye'ye veya sınır ötesindeki Türk varlığına (özellikle Irak'ta) yönelik gerçekleştireceği saldırılara karşı Türkiye'nin İran'ı doğrudan sorumlu tutma ve hem vekillere hem de İran'a hava harekâtı düzenleme ihtimali, İran'ı caydıran en önemli etkidir.

Bu denklem, İran'ın sadece konvansiyonel kapasitesini geliştirmesi ile değil, nükleer silah sahibi olması durumunda da Türkiye aleyhine bozulabilir. İran'ın nükleer silah sahibi olması durumunda Türkiye için en büyük tehdit, İran'ın Türkiye'ye yönelik olası nükleer saldırı ihtimalidir. Türkiye'nin halihazırda NATO'nun sağladığı korumadan faydalanan olması bu doğrudan tehdidi öncelikli olmaktan çıkarabilir. Fakat, nükleer bir şemsiyeye sahip olan İran, Türkiye'nin doğrudan kendisine operasyon yapma ve Türkiye ile topyekûn bir savaşa girme riskinin (nükleer caydırıcılık sayesinde) ortadan kalktığını düşünerek özellikle asimetrik düzeyde çok daha rahat hareket edebilir. Mesela Tahran, Türkiye'nin nükleer bir güce karşı kapsamlı bir askeri cevap veremeyeceğini varsayarak PKK/YPG gibi terör örgütleriyle işbirliğini derinleştirebilir veya Kafkasya, Irak ve Suriye'de vekil örgütleri ve terör örgütleri aracılığıyla Türk varlığına ve çıkarlarına yönelik saldırılar düzenleyebilir.

Sonuç olarak sınır komşusunun nükleer bir güce dönüşmesi, Ankara'yı doğrudan bir nükleer tehditle baş başa bırakmakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'ye yönelik dolaylı savaş tehdidi ihtimalini de artıracaktır. Bu da Türkiye'yi zorlu bir güvenlik ikilemiyle baş başa bırakacaktır: Türkiye ya kendi nükleer kapasitesini geliştirmek zorunda kalacağı bir silahlanma yarışına girecek ya da güvenlik garantisi için NATO ve ABD'ye bağımlı olacak şekilde ilişkisini derinleştirecektir. Her iki durum da Türkiye için ciddi riskler ve maliyetler barındırmaktadır. Öte yandan, nükleer dengeye ulaşılsa dahi, Türkiye ile İran arasında gri alanda çatışmaların artma ihtimali göz önüne alınarak Türkiye'nin konvansiyonel ve asimetrik saldırı ve savunma kapasitesini geliştirmesi de İran'ı caydırmak için gerekli olacaktır.

3.3. Hibrit Model ve Zamana Yayılan Riskler

Hibrit model, Türkiye için yönetilmesi en zor senaryo olarak değerlendirilebilir, çünkü riskler zamana yayılmış ve savunma maskesi altına gizlenmiştir. İran'ın aşamalı olarak hem saldırı hem de hava savunma sistemlerini güçlendirmesi ve bunu yaparken de nükleer silaha erişmeye çalışması, Türkiye'yi her aşamasında ciddi tehditlerle karşı karşıya bırakabilir. İlk aşamada İran'ın savunma amaçlı tahkimatı, Türkiye tarafından doğrudan bir tehdit olarak algılanmayabilir. Ancak süreç tamamlandığında Türkiye, sınırında hem konvansiyonel olarak aşılması zor bir savunma hattına sahip hem de nükleer saldırı kapasitesine (veya eşiğine) ulaşmış bir güçle karşı karşıya olacaktır.

Bu senaryoda Türkiye, konvansiyonel dengenin bozulması ve nükleer tehdit risklerinin birleşimiyle yüzleşir. Hibrit modelin sağladığı güvenli zaman aralığında Tahran, Türkiye'nin bölgesel nüfuzunu kısıtlayacak hamlelerini daha rahat yapabilir. İran'ın güçlenen hava savunması, Türkiye'nin olası sınır ötesi müdahalelerini zorlaştırabilir; nükleerleşme yolundaki ilerleyişi de güç dengesini İran lehine bozabilir.

Özetle, İran'ın stratejik iflası Türkiye için bir fırsat penceresinden ziyade belirsizliklerle dolu yeni bir güvenlik riskini beraberinde getirmektedir. İran'ın tercih edeceği yol ne olursa olsun, Türkiye'nin İran'a karşı sahip olduğundan daha etkili bir caydırıcılık mimarisi inşa etmesi zorunludur.

Sonuç

Haziran 2025'te yaşanan ve 12 gün süren İran-İsrail Savaşı, İran'ın otuz yılı aşkın sürede inşa ettiği caydırıcılık durumunun iflasının ilanıdır. Sınırlarının ötesinde savunma hattı kurmaya ve füzelerle düşmanlarına bedel ödetmeye dayalı bu duruş, düşmanın konvansiyonel üstünlüğü ve istihbarat penetrasyonu sonucunda etkisini yitirmiştir.

Bu raporun temel argümanı şudur: İran'ın caydırıcılık mimarisi, sadece operasyonel yetersizliklerden değil yapısal tasarım sorunlarından dolayı çökmüştür. Tahran, nükleer silahlara sahip değilken düşmanın canını yakma kapasitesine aşırı odaklanmış, engelleme kapasitesini ihmal etmiştir. İsrail hava kuvvetlerinin İran semalarındaki hakimiyeti, bu stratejik körlüğün en somut kanıtı olmuştur.

Gelinen noktada İran için mevcut durumun ve duruşun devamı bir seçenek değildir. İran, her an yeniden saldırma ihtimali bulunan düşman devletlere karşı caydırıcılığını yeniden tesis etmek zorundadır. Ancak, bu doğrultudaki olası yönelimler kendi içinde maliyetli ve risklidir. Engelleyici caydırıcılık tesis edecek bir konvansiyonel kapasiteye sahip olmak, ekonomik bir yük getirecek ve zaman gerektirecektir. Ekonomik sorunlar İran'ın mevcut durumunda altından kalkılamaz değildir. Fakat bu sorunların aşılabiliyor olması da konvansiyonel kapasitenin inşası için yeterli değildir. Yaptırımlar, yaptırım tehditleri ve İran'ın düşman ve bölgesel rakiplerinden gelebilecek siyasi baskılar, İran'ın konvansiyonel silah ve sistem tedarikini sekteye uğratabilir. Diğer yandan, hızlı bir şekilde ve henüz caydırıcılık tesis edilmeden nükleer silah geliştirmeye çalışmak ise yıkıcı bir ön alıcı saldırıyı tetikleme riskini beraberinde getirebilir.

Bu analizler ışığında, raporun öne çıkardığı en güçlü olasılık cezalandırıcı ve engelleyici caydırıcılık kapasitesinin birlikte ve aşamalı olarak geliştirildiği hibrit modeldir. İran'ın, nükleer hedeflerini saklı tutarak konvansiyonel yeteneklerini savunma meşruiyeti adı altında tahkim etmesi beklenebilir. Bu şekilde saldırganın maliyet hesabını kademeli olarak değiştirebilir. Bu, İran için riski en aza indiren bir yol olsa da, savunmasını güçlendirme adı altında konvansiyonel, nükleer ve bunların koruma şemsiyesi altında asimetrik yeteneklerini geliştirmesi bölgesel istikrar ve Türkiye'nin ulusal çıkarları için çok daha karmaşık ve yeni tehditler ortaya çıkartabilir.

Sonuç olarak, İran'ın zayıflayan caydırıcılığı bölgeye istikrar getirmemiş; güvenlik risklerini daha da artıracak yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Tahran'ın bu stratejik iflastan nasıl kurtulacağı, sadece kendi kaderini değil, Türkiye başta olmak üzere bütün bölgeyi etkileyecektir.

Kaynakça

- Akbarzadeh, Shahram, William Gourlay, ve Anoushiravan Ehteshami. "Iranian Proxies in the Syrian Conflict: Tehran's 'Forward-Defence' in Action". *Journal of Strategic Studies* 46, sy 3 (04 Ocak 2022).
- "Azerbaycan-Türkiye ortak tatbikatında hedefler tam isabetle vuruldu", *Hürriyet*, 06 Aralık 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/azerbaycan-turkiye-ortak-tatbikatinda-hedefler-tam-isabetle-vuruldu-42183006>.
- Bahgat, Gawdat, ve Anoushiravan Ehteshami. "Iran's Defense Strategy: The Navy, Ballistic Missiles and Cyberspace". *Middle East Policy* 24, sy 3 (07 Eylül 2017): 89-103.
- Balakrishnan, S. "Summary of Interview with Ayatollah Khamene'i." *The Times of India* (Bombay), 11 Şubat 1981. Near East/North Africa Report içinde [JPRS-77525]. Washington, D.C.: Joint Publications Research Service, 6 Mart 1981: 16-17.
- "Bangladesh plans to buy 20 Chinese fighter jets worth \$2.2B: official". Erişim 02 Aralık 2025. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bangladesh-plans-to-buy-20-chinese-fighter-jets-worth-22b-official/3712721>.
- Barzegar, Kayhan, ve Abdolrasool Divsallar. "Political Rationality in Iranian Foreign Policy". *The Washington Quarterly* 40, sy 1 (02 Ocak 2017): 39-53.
- Berker, Merve. "US used quarter of its high-end THAAD missile interceptors in Israel-Iran war: Report", 28 Temmuz 2025. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/us-used-quarter-of-its-high-end-thaad-missile-interceptors-in-israel-iran-war-report/3643880>.
- Braverman, Alexandra, Annika Ganzeveld, Katherine Wells, Siddhant Kishore, Ria Reddy, Ben Rezaei, ve Nicholas Carl. "Iran Update, October 2, 2024". *Institute for the Study of War*, 03 Ekim 2024. <https://understandingwar.org/research/middle-east/iran-update-october-2-2024/>.
- Cicurel, Ari. *Shielded by Fire: Middle East Air Defense During the June 2025 Israel-Iran War*. JINSA, Ağustos 2025. https://jinsa.org/jinsa_report/rising-lion-air-defense/.
- Clarke, Colin, ve Phillip Smyth. "The Implications of Iran's Expanding Shi'a Foreign Fighter Network". *CTC Sentinel* 10, sy 10 (Kasım 2017): 14-18.
- Cumhurbaşkanlığı Hukuk İşleri Başkanlığı. İran İslam Cumhuriyeti Beşinci Kalkınma Planı Kanunu Külliyatı (2011–2015) [Majmû'e-ye Qânûn-e Barnâme-ye Panjsâle-ye Panjom-e Towse'e-ye Jomhûrî-ye Eslâmî-ye Îrân]. Tahran: Hukuk İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Dursun, Ahmet. "İran'ın Azerbaycan'a yönelik tutumu ve sınırdaki askeri tatbikatlar gerilimi tirmandırıyor". *Anadolu Ajansı*, 12 Kasım 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranin-azerbaycana-yonelik-tutumu-ve-sinirdaki-askeri-tatbikatlar-gerilimi-tirmandiriyor/2736058>.
- Eisenstadt, Michael. *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change*. MES Monographs. Middle East Studies at the Marine Corps University, Kasım 2015.
- "Exclusive: Houthis Warn US and Israel of 'War' If Iran Attacked", *Newsweek*, 11 Haziran 2025. <https://www.newsweek.com/exclusive-houthis-warn-us-israel-war-if-iran-attacked-2084306>.
- Foreign Broadcast Information Service. Daily Report: South Asia. 17 Nisan 1980. FBIS-SAS-80-076. Readex: FBIS Daily Reports.
- Freedman, Guy. "Iranian Approach to Deterrence: Theory and Practice". *Comparative Strategy* 36, sy 5 (20 Ekim 2017): 400-412.

- Gray, Colin S. "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture". İçinde *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*, editör Jeannie L. Johnson, Kerry M. Kartchner, ve Jeffrey Arthur Larsen, 221-41. Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Huth, Paul, ve Bruce Russett. "Deterrence Failure and Crisis Escalation". *International Studies Quarterly* 32, sy 1 (1988): 29-45.
- IISS. *Iran's Networks of Influence in the Middle East*. The International Institute for Strategic Studies, 2019.
- "İrak'tan ABD'ye Sert Uyarı: "Savaşa Müdahil Olursanız Bölgedeki Çıkarlarınızı H..", ABC Haber, 15 Haziran 2025. <https://abcgazetesi.com.tr/iraktan-abdye-sert-uyari-savasa-mudahil-olursaniz-bolgedeki-cikarlarinizi-hedef-aliriz-820303>.
- "Iran Has Won the War in Syria, Former IRGC Commander Declares", KAYHAN LIFE, 18 Ocak 2019. <https://kayhanlife.com/news/middle-east/iran-has-won-the-war-in-syria-former-irgc-commander-declares/>.
- IRNA. "Khamene'i Calls United States 'Principal Enemy'". Tehran, 15 Ağustos 1987. Daily Report: Near East & South Asia içinde. 17 Ağustos 1987. FBIS-NES-87-158, S6. Readex: FBIS Daily Reports.
- IRNA News Agency. "Guards commander says Iran can retaliate 'in any part of the world'". 19 Eylül 1997. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 22 Eylül 1997. MED/13-MED/14. Readex: BBC Monitoring.
- IRNA News Agency. "Majlis vice-speaker on US hostility to Iran". 12 Ocak 1994. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 14 Ocak 1994. MED/3. Readex: BBC Monitoring.
- Işık, Yusuf Emir. "Hindistan'a S-400 teslimatında 2026 hedefi". *DefenceTurk*, 03 Haziran 2025. <https://www.defenceturk.net/hindistana-s-400-teslimatinda-2026-hedefi>.
- İran Plan ve Bütçe Kurumu. Altıncı Kalkınma Planı Kanunu (2017-2021) [Qānun-e Barnāme-ye Panjsāle-ye Sheshom-e Towse'e (1396-1400)]. Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2017.
- İran Plan ve Bütçe Kurumu. Yedinci Kalkınma Planı Layihası (2023-2028) [Lāyehe-ye Barnāme-ye Haftom-e Towse'e (1402-1406)]. Tahran: Plan ve Bütçe Kurumu Yayınları, 2023.
- Jervis, Robert. "Deterrence and Perception". *International Security* 7, sy 3 (1982): 3-30.
- Knights, Michael. *An Heir and a Spare? How Yemen's "Southern Hezbollah" Could Change Iran's Deterrent Calculus*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 12 Aralık 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/heir-and-spare-how-yemens-southern-hezbollah-could-change-irans-deterrent-calculus>.
- Lantis, Jeffrey S. "Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism". İçinde *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*, editör Jeannie L. Johnson, Kerry M. Kartchner, ve Jeffrey Arthur Larsen, 33-52. Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- McInnis, J. Matthew. *Iran's Strategic Thinking: Origins and Evolution*. American Enterprise Institute, Mayıs 2015. <https://www.aei.org/research-products/report/irans-strategic-thinking-origins-and-evolution/>.
- Mearsheimer, John J. "Nuclear Weapons and Deterrence in Europe". *International Security* 9, sy 3 (1984): 19-46.
- Mehmet, Fatih. "Aliyev: 'Eğer Azerbaycan'a dış müdahale olursa, Türk F-16'larını semada göreceksiniz'". *DefenceTurk*, 26 Ekim 2020. <https://www.defenceturk.net/aliyev-eger-az-rbaycana-dis-mudahale-olursa-turk-f-16larini-semada-goreceksiniz>.
- Mesbahi, Mohiaddin. "Free and Confined: Iran and the International System". *Iranian Review of Foreign Affairs* 2, sy 5 (01 Kasım 2011): 9-34.

- Mevlütöğlu, Arda. *İran'ın Balistik Füze Programı ve Kabiliyetleri*. Ankara: İRAM, Kasım 2025. <https://iramcenter.org/iranin-balistik-fuze-programi-ve-kabiliyetleri-2684>.
- Moshirzadeh, Homeira. "Discursive Foundations of Iran's Nuclear Policy". *Security Dialogue* 38, sy 4 (2007): 521-43.
- Moshirzadeh, Homeira, ve Ali Nazifpour. "Iranian Exceptionalism and Iran-US Relations: From 1979 to 2021". *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy 32 (01 Temmuz 2020): 333-57.
- "MSB: Türkiye 20 Eurofighter alıyor | İşte 20 Eurofighter'ın maliyeti", Anadolu Ajansı, 30 Ekim 2025. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/msb-kaynaklari-turkiye-20-eurofighter-aliyor-43001947>.
- Independent Türkçe. "Nasrallah: Hamaney önderimizdir, İran'a herhangi bir saldırı olursa tarafsız kalmayacağız", 12 Eylül 2019. <https://www.indyturk.com/node/70091/nasrallah-hamaney-%C3%B6nderimizdir-irana-herhangi-bir-sald%C4%B1r%C4%B1-olursa-tarafs%C4%B1z-kalmayaca%C4%9F%C4%B1z>.
- Ostovar, Afshon. "The Grand Strategy of Militant Clients: Iran's Way of War". *Security Studies* 28, sy 1 (01 Ocak 2019): 159-88.
- Reisinezhad, Arash. "Iran's Geopolitical Strategy in the West Asia: Containment of 'Geography' and 'History'". *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy 1 (2020): 59-88.
- Sagan, Scott D. "Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb". *International Security* 21, sy 3 (1997): 54-86.
- Snyder, Glenn Herald. *Deterrence and Defense*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1961.
- "Syria Owes \$50 Billion To Iran, Leaked Document Reveals", Iran International, 12 Mayıs 2023. <https://www.iranintl.com/en/202305120655>.
- Tabatabai, Ariane M. *No Conquest, No Defeat: Iran's National Security Strategy*. Glasgow: C. Hurst & Co., 2020.
- Tabatabai, Ariane M., ve Annie Tracy Samuel. "What the Iran-Iraq War Tells Us about the Future of the Iran Nuclear Deal". *International Security* 42, sy 1 (01 Temmuz 2017): 152-85.
- Taremi, Kamran. "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05". *Middle East Policy* 12, sy 4 (01 Aralık 2005): 28-47.
- Tehran Home Service. "First pilots graduate from Revolution committees training unit." 17 Şubat 1986. Summary of World Broadcasts: Second Series içinde. 19 Şubat 1986. A/5. Readex: BBC Monitoring.
- "TRT World - It's Confirmed! Pakistan Is Acquiring China's J-35 Stealth Jets. What Will India Do Now?" Erişim 02 Aralık 2025. <https://www.trtworld.com/article/9531e0718369>.
- "Türk F-16'ları Türkiye-Azerbaycan Birleşik Müşterek Tatbikatı'na katılıyor", Hürriyet, 05 Aralık 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-f-16lari-turkiye-azerbaycan-birlesik-musterek-tatbikatina-katiliyor-42182679>.
- Vision of the Islamic Republic of Iran Network 1. "Khatami addresses armed forces, Defence Ministry staff." 1 Ağustos 1998. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 4 Ağustos 1998. MED/4–MED/3. Readex: BBC Monitoring.
- Vision of the Islamic Republic of Iran Network 1. "Khatami Issues First Statement." 25 Mayıs 1997. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 27 Mayıs 1997. MED/3–MED/4. Readex: BBC Monitoring.
- Vision of the Islamic Republic of Iran Network 2. "Foreign minister comments on Iran's regional role, need for ties with Europe." 22 Ağustos 1996. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 24 Ağustos 1996. MED/16–MED/18. Readex: BBC Monitoring.
- Voice of the Islamic Republic of Iran. "Guards commander blames America as 'partner to all crimes.'" 4 Kasım 1999.

Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 6 Kasım 1999. MED/4. Readex: BBC Monitoring.

Voice of the Islamic Republic of Iran. "Head of revolution guards says deterrence is a strategic military priority." 25 Eylül 1995. Summary of World Broadcasts: Third Series içinde. 26 Eylül 1995. MED/12–MED/13. Readex: BBC Monitoring.

Ward, Steven R. "The Continuing Evolution of Iran's Military Doctrine". *Middle East Journal* 59, sy 4 (2005): 559-76.

Wehrey, Frederic, David E. Thaler, Nora Bensahel, Kim Cragin, Jerrold D. Green, Dalia Dassa Kaye, Nadia Oweidat, ve Jennifer J. Li. *Dangerous But Not Omnipotent: Exploring the Reach and Limitations of Iranian Power in the Middle East*. RAND Corporation, 14 Nisan 2009. <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG781.html>.

Wirtz, James J. "How Does Nuclear Deterrence Differ from Conventional Deterrence?" *Strategic Studies Quarterly* 12, sy 4 (2018): 58-75.

Yılmaz, Olgun. "Danimarka'ya 8,5 milyar dolarlık hava savunma sistemi tedariki". *DefenceTurk*, 30 Ağustos 2025. <https://www.defenceturk.net/danimarkaya-85-milyar-dolarlik-hava-savunma-sistemi-tedariki>.

Zaccara, Luciano. "Iran's Permanent Quest for Regional Power Status". İçinde *Diplomatic Strategies of Nations in the Global South*, editör Jacqueline Anne Braveboy-Wagner, 181-211. Palgrave Macmillan, 2016.

